

LUKIOLAISELÄMÄÄ TURUSSA 1800-LUVULLA.¹

Matti Koskenniemi.

»Må vänskapen ständigt med fastare hand
Oss knyta i lefnadens vär!
Må enighet bygga vid Auras strand,
Ej brytas af rullande år.»

M. G. Schybergson.

I. TURUN LUKIO.

Turussa, vaikka se olikin yliopistokaupunki, ei ollut yliopistoon johtavaa oppilaitosta, lukiota, sitten vuoden 1640, jolloin Turun lukio siirrettiin Porvooseen. Vasta sitten kun Turku oli menettänyt yliopistonsakin, herätettiin Turun lukio, GYMNASIUM ABOËNSE, uudestaan eloon. Perustava päätös annettiin keisarillisella kirjeellä 12 päivänä helmikuuta 1828, ja uudestaan syntynyt oppilaitos vihittiin tarkoitukseensa lokakuun 7 päivänä 1830. Vihkimistä seuranneena päivänä lukio otti vastaan ensimmäiset oppilaansa eri tahoilta maata, pääasiassa kuitenkin Turun katedraalikoulusta sekä Porin, Vaasan, Oulun ja Hämeenlinnan triviaalikouluista.

Turun lukion uusi elämänjakso ei muodostunut varsin pitkäksi verrattuna Porvoon lukion (1725 — 1872) ja Viipurin vanhan lukion (1637 — 1710) elämän pituuteen, sillä vuoden 1870 koulujärjestys lakkautti tämän koulumuodon siirtämällä sen lyseon yläasteeksi. Viimeinen lukiosta yliopistoon siirretty oppilas sai todistuksensa kesäkuun 11 päivänä 1872.

¹ Kiihtöllisenä kirjoittajan on mainittava, että tutkielman aiheen ja hyviä neuvoja sen laatimiseen on antanut hänen kunnioitettu rehtori vainajansa, prof. *Knut Svanljung*.

Turun lukion ylimpänä johtona toimi Turun tuomiokapituli, jonka jäseniä lukion lehtorit olivat, kunnes kirkkolaki vuonna 1869 eroitti koulun ja kirkon toisistaan, ja koululaitos vuonna 1870 sai oman ylihallituksensa. Arkipiispa oli lukion EPHORUS, hänen valvontansa vaikutti huomattavasti lukion kehitykseen ja elämään.

Lukion hallintoelimet olivat opettajaneuvosto — alkuaikoinaan nimeltään CONSISTORIUM GYMNASIUM — ja rehtori; vuodesta 1843 toimi näiden lisäksi COLLEGIUM GYMNASIUM, yliopiston konsistoria vastaava elin. Ensin mainittu vastasi lähinnä nykyajan opettajakokousta; sen päätehtävänä oli määrätä lukiolaisten arvojärjestys. Tämä tapahtui erityisten arvostelutaulukoiden — rangeringslistor — avulla, joissa eri aineet vaikuttivat eri painolla. Näiden taulukoiden perusteella valittiin primukseksi kunkin luokan oppilaista se, joka lisäksi omasi opettajien erityisen luottamuksen.¹ Primus oli opettajiston asettama toimihenkilö, mutta samalla myöskin tovereittensa luottamusmiehen ja toimi välittäjänä — paitsi toveripiirin keskeisissä kahnauksissa — myös oppilaiden ja opettajien välisissä selkkauksissa. Missä määrin tämä kaikissa sen ajan kouluissa yleinen primusjärjestelmä oli syöpynt mieliin, siitä on osoituksena se, että uusien oppilaiden tullessa eri tahoilta maata lukion alimmalle luokalle Turun koulun primus oli »sjelfskrifwen SPIRITUS REGENS bland novitierne».²

Rehtori oli lukion toimeenpaneva voima. Vuoden 1724 koulujärjestyksen mukaan oli hänen tehtävänä valvoa, että opettajat ja oppilaat noudattivat koulujärjestyksen sääntöjä ja hyviä elämäntapoja, että viikon loputtua kaikki rikkomukset olivat saaneet ansaitun rangaistuksensa, että lukio ja sen talous pysyivät kunnossa ja että opetus sujui säännöllisesti. Alkuaan oli rehtorinvirka ambulatoorinen, ts. se vaihtoi hoitajaa joka kevät. Vuodesta 1843 alkaen kesti

¹ Ennen 10. XII. 1835 tehtyä päätöstä oli ainoastaan taulukoiden ääniluku ratkaiseva.

² *Rancken*, Johan Reinhold Bergstadi biografisk tecknad, s. XIII.

rehtorikausi kolme vuotta, mutta valittiin entinen rehtori useimmiten uudelleen.¹

Hallinnon näin keskittyessä rehtorin käsiin riippui lukion tila etupäässä hänestä. Siltä mieheltä, joka aikoi pitää kurin ja hyvät tavat voimassa sekä huolehtia lukion kaikinpuoleisesta menestymisestä, vaadittiin voimakasta tahtoa ja määrätietoista toimintaa. Tämmöisiä miehiä ovat etenkin olleet rehtorit *Bergenheim* ja *Hjelt*.

Rehtorin katsoessa rankaisuvaltansa riittämättömäksi toimi hänen apunaan COLLEGIUM GYMNASTICUM. Tähän tuomioistuimeen kuuluivat aluksi kaikki lehtorit, sittemmin — vuodesta 1856 — oli jäsenluku vain neljä.

Sallitut rangaistukset olivat

vuoden 1724 koulujärjestyksessä:	vuoden 1843 koulujärjestyksessä:
vakava nuhtelu 1	nuhtelu ja varoitus luokan edessä, muuttaminen alimmaksi luokassa, erottaminen tovereista luokahuoneessa, nimen merkitseminen muistutustaululle,
stipendin menetys 2	rehtorin nuhtelu kokoontuneen nuorison edessä,
ruumiillinen kuritus 4	3 lievä ruumiillinen kuritus, 4 ankara ruumiillinen kuritus, jota vain rehtori sai antaa,
karsseri (enintään 4 vrk.)	5 karsseri (enintään 4 vrk.),
relegaatio 6	relegaatio.

Vuodesta 1843 lähtien tarvittiin rangaistusten 4—6 määräämiseen COLLEGIUM GYMNASTICUMIN päätös, joka, mikäli se koski lukiosta karkoittamista, relegaatiota, oli tuomiokapitulin vahvistettava. Vuoden 1856 koulujärjestys poisti rangaistuksen 3, ja antoi rehtorille oikeuden antaa lievää ruumiillista kuritusta, tuomita karsseriin ja karkoittaa lukiosta enintään 6 kuukauden ajaksi.

Opettajisto ei yleensä pitänyt ruumiillista rangaistusta sopivana, ja vuodesta 1840 alkaen oli opettajiston kesken olemassa sopimus olla käyttämättä ko. rangaistusta. Luki-

¹ Ks. liitepiirrosta kirjoituksen lopussa s. 106.

ossa onkin tätä rankaisumuotoa hyvin vähän käytetty; mikäli asiakirjoista on todettavissa, ei ruumiillista rangaistusta vuoden 1856 jälkeen ole kertaakaan pantu toimeen.

Karsserirangaistus sen sijaan on ollut yleisesti käytännössä. Se olikin tehokas rankaisumuoto. Karsseri ei ollut sinänsä lukiolaisten vihaama paikka; ne mielenosoitukset, joita sen edustalla silloin tällöin sattui, johtuivat useimmiten siitä, että tuomiota pidettiin epäoikeudenmukaisena. — Erittäin raskaista rikoksista tuomittiin relegaatioon määrääjäksi tai ikuisiksi.

Lukio toimi kaksiluokkaisena vuoteen 1847 asti, jolloin oppilaitoksen ylin luokka jaettiin kahteen osastoon, nuorempaan ja vanhempaan. Lahjakkailta ja ahkerilla oppilailta oli kuitenkin vuoteen 1856 saakka tilaisuus suorittaa koko lukion oppimäärä kahdessa vuodessa.

Lukuvuoden työviikkojen lukumäärä oli suunnilleen sama kuin nykyäänkin, 36 viikkoa. Lukio kumminkin aloitti alkuaikoina toimintansa jo elokuussa ja päätti sen vasta juhannuksen tienoissa, joten joululoma muodostui aika pitkäksi. Viikkotuntien luku oli 36, paitsi vuosina 1843—1847, jolloin niitä oli kokonaista 48. Vuonna 1843 hävitettiin vanhan latinakoulun rakenne jakamalla luokat LITTERATA- ja CIVILA-osastoihin. Vuoden 1856 koulujärjestys taas lopetti nämä rinnakkaisluokat, ja sen sijaan III luokka sai tiedekuntajakoa silmälläpitävän linjajaon.

Päivän koulutunnit jakaantuivat yleensä kahteen tai kolmeen osaan, ja kutakin ainetta tavallisesti oli kaksi tuntia peräkkäin. Koulutyö alkoi lukion alkuaikoina klo 7, myöhemmin klo 9, ja loppui vasta klo 5—6 tienoissa iltapäivällä.

Opettajistoon nähden se seikka ansaitsee maininnan, että opettajanvaihdoksia sattui hyvin harvoin. Lukion 7 lehtorinviran vakinaiset hoitajat ovat pysyneet virassaan keskimäärin 11 vuotta. Vielä kauemmin hoitivat lukion apulaiset sekä kieli- ja harjoitusaineiden opettajat virkaansa, heidän keski-

määräinen virassaoloaikansa on ollut 12¹/₂ vuotta. Lisäksi on kussakin aineessa ollut koko lukioaikana keskimäärin vain 4 viransijaista. Lukion elämälle on tämä sen opettajiston uskollisuus työtään kohtaan varmasti ollut suuriarvoinen.

Opetus on ollut lukiossa huomattavasti erilaista kuin alemmissä oppilaitoksissa. Nimenomaan opettajien suhtautuminen oppilaisiinsa on ollut omalaatuista. Lukiolaisia kohdeltiin »alemmman asteen akateemisina kansalaisina» — CIVES GYMNASII ABOËNSIS. Tämän asemansa he tunsivat ja tiesivät varsin hyvin.¹ Opetus kävi puoleksi akateemiseen tapaan, tunnit olivat suuremmassa tai pienemmässä määrässä luentoa muistuttavia. Akateemisen leiman antavaa myös oli se, ettei viittaaminen tullut kysymykseenkään tunneilla; toveripiiri ei sallinut sellaista julkeutta, että joku olisi ilmaissut halunsa esittää tietoaan. — Kun Turun lukio omasi eteviä opettajia, menestyi ko. opetustapa useimmissa aineissa varsin hyvin. Kieliopettajien opetus kuitenkin on tuottanut aika laihuja tuloksia, sillä oppilaat suhtautuivat näiden tunteihin miltei poikkeuksetta välinpitämättömästi. Harjoitusaineiden opettajat eivät myöskään — muutamia poikkeuksia lukuunottamatta — ole kyenneet herättämään harrastusta aineisiinsa.

Lukiolaisille suotu vapaus vei heidät usein harhateille. Tavallisimpia syntejä oli luvaton poissaolo, absentoiminen. Sitä ei saatu koko aikana lopullisesti tukahdutetuksi, sillä sitä pidettiin aivan luonnollisena ilmiönä.² Nuorison puolestukseksi on kuitenkin sanottava, että synnä tähän poissaoloon ei aina ollut laiskuus, vaan usein myös jokin askartelu — esim. toverikunnan lehden toimittaminen —, jota pidettiin kouluun tuloa tärkeämpänä.

¹ *Tigerstedt*, Åbo Gymnasium 1828—1872, s. 78 ss.

² Vrt. W. L., Från Pojkåren och Gymnasiet, s. 184, jossa kerrotaan Porvoon lukiossa 1830-luvulla kuuluneen asiaan, että kukin absentoikerran 2 viikossa. Ellei näin tapahtunut, sai k.o. oppilas tovereiltaan selkäsaunan — opettajien liehittelimestä.

Jos tarkastelee rehtorin diarioita ja opettajakollegiin pöytäkirjoja, joihin lukiolaisten suuret ja pienet rikkomukset ovat merkityt, huomaa, ettei kumpikaan ole ollut niinkään vähän. Mutta kaiken särmikkyyden ja hiomattomuuden takaa on havaittavissa paljon sellaista kaunista ja elävän raikasta suurpiirteisyyttä, jota nykyään — syntiluettelojen supistuttua lyhyemmiksi — ei useinkaan tapaa.

II. LUKIOLAISET.

Edellisessä on koetettu harvoin vedoin luonnehtia Turun lukiolaisten koulumiljöötä. Kuva jäisi kuitenkin vaillinaiseksi, ellei olisi esitettävänä myös muutamia kuvaavia piirteitä lukiolaisten elämästä yleensä koulun ulkopuolella ja erikoisesti omassa toveripiirissä.

662 kaikkiaan 1 235 lukiolaisesta oli suorittanut Turussa aikaisemmankin koulunkäyntinsä; muut olivat tulleet Porin, Hämeenlinnan, Vaasan, Oulun ja Tampereen kouluista, jopa kauempaakin. Lähes joka toiselle lukiolaiselle Turku oli siis vain lukioajan koulukaupunki. »Puulaakeissa» asuvat lukiolaiset eivät kumminkaan Turussa näytä muodostaneen niin oleellista osaa kaupunkikuvasta kuin pienessä Porvoossa, jonka elämälle vanha lukio oppilaineen oli kaikki kaikessa.¹

Turun lukiolaiset olivat syntyisin suurin piirtein katsoen samoista yhteiskuntaluokista kuin muidenkin ylempien oppilaitosten oppilaat. Runsaimmin edustettuja yhteiskuntaluokkia olivat siviilivirkamiehet, papit, talonpojat, kauppiaat ja käsityöläiset.

Useimmat lukioon kirjoittautuneista olivat 16—18-vuotiaita; tarkemmin sanoen oli keskimääräinen ikä 17.3 vuotta. Kun lukiolaisten keskimääräinen opintoaika oli hie- man yli 6 lukukauden — vuosina 1830—1846 suoritui suuri osa 4 lukukaudessa; tämä kumooa useampia vuosia luokalla istuneiden vaikutuksen keskiarvoon — oli lukiolaisten keski-ikä heidän jättäessään oppilaitoksen 19.5 vuotta.

¹ *Hultin*, Borgå Gymnasii historia 2, s. 304.

Lukiolaisen asema vaati arvokasta käyttäytymistä, ja vaatimuksen näkyvät useimmat täyttäneenkin. Alimman luokan tulokkaiden — Novitii — ei kumminkaan ollut helppo nopeasti luopua 'koulupojan' tavoistaan; kouluna sanan nykyisessä merkityksessä lukiota ei siihen aikaan pidetty. Arvokkuutta oli omiaan myös korottamaan oma virkapuku: tummansininen verkatakki samettikauluksineen ja kullattuine nappirivineen ja sininen lippalakki (vuodesta 1854 alkaen käytännössä).¹ Tätä pukua pidettiin tärkeänä; varatomille tovereille kerättiin toisinaan avustusta puvun hankkimiseksi.

Viime vuosisadan koululaitos ei juuri juhlista välittänyt. Ainoa sen viettämä juhla oli LUCIA-juhla. Kun lisäksi suuri osa lukiolaisista ei ollut tilaisuudessa käymään yleisissä, saatikka yksityisissä juhlissa, jäivät toverien keskeiset »kalaasit» monien ainoiksi huvitilaisuuksiksi.

Vapunpäivää on kuitenkin aina vietetty yhteisesti iloiten ja riemuiten. Aamulla klo 10 ajoissa marssivat lukiolaiset lippua kantava primus etunenässä ja laulajien kajautellessa lauluaan pari kilometriä Uudenmaan tullin ulkopuolella sijaitsevalle kentälle — »Majfältet» —, jossa suurin osa päivää vietettiin virvokkeita nauttien ja palloleikkejä pelaten. Musiikki-puolesta huolehtivat lukiolaisten laulukuoro ja tarkk'ampujapataljoonan soittokunta. Yhteiseen ilonpitoon oli saapunut ottamaan osaa myös lukuisasti kaupunkilaisia.²

Muuten lukiolaiset elivät verraten eristynyttä elämää, josta on merkinä se, että eräs toverikuntalehden kirjoittaja³ kehoitti tovereitaan visusti pysyttelemään poissa sellaisista tilaisuuksista, joissa piiat ja rengit muodostavat yleisön pääosan. Toisaalta kuitenkin kaivattiin kosketusta ulkomaailmaan ja todettiin, että itseensä sulkeutuminen on paha vika.⁴ Eräskin kirjoittaja valittaa, »— — — (att Civiteten)

¹ Turun kaupungin historiallisessa museossa säilytetään tällaista lukiolaispukua.

² Lindberg, I Åbo på 1800-talet, s. 123 ss.

³ Nimim. r-R-r (O. M. Reuter), VERITAS ET JOCUS 1866 kl. N:o 9.

⁴ VERITAS ET JOCUS 1866 kl. N:o 11.

inte en enda gång varit ute och enligt fordna plägseder dansat omkring gastolpen på nytorget, eller luffat längs gatorna, afsjungande sånger — — —»¹

Toverienkeskeiset »illanvietot» eivät aina eivätkä useimmitenkaan olleet jalostavia. Useissa kohdin toverikunnan lehtiä tavataan valituksia juopottelusta, jota eri 'klikit' harjoittivat enemmän tai vähemmän huonomaineisissa 'ravintoloissa'.² Punssi-, portviini-, madeira- ja olutmäärät, jotka iloisessa vappuillan lystäilyssä tai muussa tilaisuudessa juotiin, saattoivat nousta koko lailla suuriksi.

Turun lukiolaisten kunniaksi kuitenkin on mainittava, että tappelut eivät tulleet niin useasti päiväjärjestykseen kuin esim. Porvoossa näyttää tapahtuneen ainakin alkupuolella vuosisataa.³ Ei kuitenkaan liene kulunut montakaan lukuvuotta ilman TUMULTUATUS INTER SOCIOS ET OFIFICES.⁴

Silloin tällöin on asiakirjoissa mainintoja muistakin tuon tapaisista rötöksistä. Milloin on jonkun opettajan ikkuna heitetty rikki, milloin on lukiolaisia tavattu huonomaineisissa paikoissa, ja milloin on kaupunginviskaali — jonka nimi sivumennen sanoen esiintyy verraten usein asiapaperissa — ilmoittanut lukion oppilaiden joutuneen suoranaisiin otteeluihin järjestysvallan kanssa.

Venäläisen varusväen kanssa on Turussa ollut vähemmän tekoihin puhjenneita riitoja kuin Porvoossa. Mihin arvoluokkaan lukiolaiset kumminkin mainitun väen lukivat, sen osoittanee otsakkeella »Lukiolaiset! koston hetki lähestyy» varustettu kirjoitus Toiwossa.⁵ Siinä todetaan, että »sodan julmat pojat on jaloimpia olevinansa», ja uskotaan jokaisen rehellisen suomalaisen sanovan, että ryssä on aina ryssä, mutta valitetaan, etteivät Turun tytöt ajattele niin. Loppupontena on: »— — — civiteetin tulee maailmalle näyttää, että kumpanius elää ja kukostaa Turun lukiossa».

¹ VERITAS ET JOCUS 1870 kl. N:o X.

² VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 7: 'Krympningar på Ryssbacken', VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 9: samoin.

³ *Hultin*, e.m.t. 2. s. 288 ss., 311.

⁴ *W. L.*, e.m.t., s. 184 ss.

⁵ Walituita otteita Toiwosta 1863—1869 (Lyh.: W.o.T.I.), s. 55.

III. CIVITEETTI.

1.

Turun lukiossa oli kaiken rehtorin edustaman arvovallan ohella toinenkin valtatekijä, oppilaskuntajärjestö, CIVITAS GYMNASII ABOËNSIS. Civiteetin¹, nykypäivien oppikoulukonventin verevän edeltäjän, vaiheista on tietoja niukalti. Alkuperäisistä sitä koskevista asiapapereista ovat jäljellä vain eräät toverikuntalehtien numerot; lisäksi on olemassa muutamia niteitä valittuja kirjoituksia mainituista lehdistä ja yksityisten henkilöiden muistiinpanoja lukiolaisajaltaan.

Civiteetti on muotoutunut organisoiduksi järjestöksi todennäköisesti vasta 1840-luvun aikana. Sanotun vuosikymmenen loppuvuosina se on ollut jo täysin järjestäytynyt.² Civiteetti oli lukiolaisten muodostama riippumaton tasavalta, jonka presidenttinä toimi useimmiten ylimmän luokan — siis koko lukion — primus. Civiteetillä oli oma lakinsa, CODEX, ja se päätti asioistaan yleisissä kokouksissa, joissa jokaisella jäsenellä, ensi lukukauden tulokkaita lukuunottamatta oli puhe- ja äänivalta.

CODEX oli lakikokoelma, jonka synnystä ja kokoonpanosta ei ole säilynyt tarkempia tietoja. Itseensä sisällytetyn tärkeän pykälän mukaan se oli, samoin kuin kaikki muutkin civiteettiä koskevat asiat, ehdottomasti salassa pidettävä.³ Vaatimuksena oli »en sträng tystlåtenhet i allt vad civitetens angelägenheter vidkommer.»⁴ On mahdollista, ettei CODEXia ole kaikkina aikoina paperille pantuna säilytettykään. Toisin oli asian laita Porvoossa, jossa vuonna 1852 julkaistiin »Stadgar eller Förhållningregler för Gymnasisterne i Borgå».⁵ Tämän kokoelman säännöksiin sisältyvää

¹ Seuraavassa kirjoitetaan tämä sana lukiolaisten itse käyttämässä muodossa ('civitet', 'civiteetti').

² *Tigerstedt*, e.m.t., s. 245.

³ Ruots. normaalilyseon aikaisemman, vapaan konventin aikana laki oli myös salainen. *Bruhn*, Sv. Normallycei kamratskaps historia, s. 13.

⁴ VERITAS ET JOCUS 1865 sl. N:o 1.

⁵ Kl. 1852 asetettiin myös Vaasan lukiossa komitea lakeja valmistamaan. MORGONBLADET 1878 N:o 116.

arvoasteikkoa NOVITI, COLONISTI, GAMNITI ei myöskään ole Turun lukiolaisten CODEXISSA ollut.

Tämän lakikokoelman pykäliin ovat kuuluneet ainakin seuraavat.¹

Jokaisen lukiolaisen tulee aina pitää silmällä lukion ja civiteetin kunniaa ja hyvää mainetta.

Jokaisen lukiolaisen tulee olla rehellinen ja luotettava tovereitaan kohtaan.

Lauluseurassa käyminen kuuluu jokaisen velvollisuuksiin.²

Mielipiteenilmaisut opettajia kohtaan on tehtävä määränemmistö päätöksellä.

Ryypäminen, tappeleminen ja muu pahennusta herättävä toiminta on kielletty.

Humalaisena ei saa tulla civiteetin huoneistoon.

COLLEGIUM GYMNASIICUMILLE saa valehdella, kun civiteetin kunnia niin vaatii.

Lunttaaminen on kielletty.³

Miten lujasti nämä säännöt olivat juurtuneet lukiolaisten tajuntaan, sen osoittaa useiden muutosyritysten kohtalo. Marraskuussa 1866 ehdotettiin COLLEGIUMILLE valehtelua koskeva pykälä kumottavaksi, mutta ehdotus ei mennyt läpi.⁴ Samaten kävi kevätlukukaudella 1870 absentoimisen kieltämistä koskevan lakiehdotuksen.⁵ Kuitenkin saatiin lukuvuoden 1866—1867 aikana hyväksytyksi uudistettu CODEX.⁶

Rikkomukset CODEXIA vastaan rangaistiin näköjään tinkimättä, mutta ei oikeudenkäynnillä. Saatuaan puolustautua syytetä vastaan, kuultiin asiassa todistajia, ja tuomio

¹ *Tigerstedtin* mukaan, s. 246.

² VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 7.

³ 1860-luvulta lähtien.

⁴ VERITAS ET JOCUS 1866 kl. N:o 6.

⁵ VERITAS ET JOCUS 1870 kl. N:o 6.

⁶ VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 5. »Går civitetens väl år för år framåt?» Kirjoittaja, joka on ollut vuoden poissa lukiosta, arvostelee siinä uutta CODEXIA mainiten siinä mm. äänestystä ja lunttausta koskevat uudet pykälät.

langetettiin äänestämällä PER CAPITA. Yleisimmin rangaistuja tekoja olivat epälojaali käyttäytyminen tovereita kohtaan, kantelu, näpistely ja epäsäännöllinen elämä. Rangaistuksen laatu vaihteli nuhteesta toveripiiristä sulkemiseen.¹ Viimeksi mainitun rangaistuksen osakseen saanut oli kuin ruton saastuttama, sillä kukaan ei saanut olla missään tekemisissä hänen kanssaan. Syystä voitiinkin kysyä: »Hvilket är väl svårare, några månaders religation eller lika många månaders föraktlig utslutning från kamratskapet?»²

Civiteetti aloitti lukuvuoden toimintansa traditioksi tullella »novitiokalaasilla».³ Vuoden 1724 koulujärjestys kyllä nimenomaan kielsi pakottamasta lukiolaistulokkaita kestittämään vanhempia tovereitaan; tästä huolimatta kuului hyviin tapoihin, että mainitut kekkerit pidettiin jo ensimmäisen lukiossaoloviikon aikana, ja että kaikki tapahtui vakiintuneiden seremonioiden mukaan. Kemuja pidettiin Paaskunnan torpassa, Pikisaaressa tai Ruohonpään kylässä Maariassa tai muissa paikoissa. Juhlan huippukohtaan muodostivat puhe, jossa primus selosti novitioille heidän tulevia velvollisuuksiaan ja oikeuksiaan, ja sen jälkeen tapahtuva yleinen veljenmaljojen juonti. Tämän jälkeen kaikki lukiolaiset olivat sinuja keskenään. Loppunäytös, jossa punssi ja AQUA VITAE näyttelivät pääosia, muodostui varsin melskeiseksi.⁴ Tämä tapa säilyi vuoteen 1866 asti, jolloin syyslukukauden alussa vietettiin viimeiset novitiokekkerit.⁵

Civiteetti kokoontui joka lauantai-ilta klo 6 yksinkertaiseen huoneistoonsa, jota koristivat civiteetin lippu⁶ (vuodesta

¹ Vaasan lukiossa sattui 1850-luvulla tapaus, jolloin juopottelevalle toverille annettiin kuritusta siten, että kukin tovereista löi häntä viioittimella sormille. MORGONBLADET 1878 N:o 116. Tällöistä ei liene Turun lukiossa tapahtunut.

² VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 8.

³ Vrt. *W. L.*, e.m.t., s. 198 ss. ja MORGONBLADET 1878 N:o 86, s. 112.

⁴ Valda Uppsatser ur Veritas et Jocus 1849—1869 (Lyh.: V.U.V. & J.I.), s. 310 ss.

⁵ V.U.V. & J.I., s. 216 ss.

⁶ Nykyään Turun kaupungin historiallisessa museossa.

1857) ja edellisten lukio-
laispolvien kuvat. Elämä
täällä »Sångumissa», kuten
civiteetin huoneistoa laulu-
seuran mukaan nimitettiin,
on ollut kunnollista, juopot-
telua tuskin on esiintynyt.¹

Opettajat ovat siellä ol-
leet harvinaisia nähtävyyk-
siä. Ellei oteta huomioon
sitä, että rehtori joskus oli
pakotettu hajoittamaan ci-
viteetin kokouksen, ja että
eräät laulunopettajat ovat
siellä johtaneet kuoron har-
joituksia, lienee maisteri
Alftan — lukion saksan ja
ranskan kielen opettaja vuo-
sina 1867—1870 — ollut ai-
noa opettaja, joka on ottanut osaa konventti-iltoihin.²

Kuva 1.

2.

Lauantai-illan tavanomaiseen konventtiohjelmaan kuului myös toverikunnan lehden tai lehtien lukeminen. Koska nämä lehdet esittivät huomattavaa osaa toverielämässä, ja etenkin koska niiden jäljellä olevat numerot muodostuvat miltei ainoaksi lähdeaineistoksi toverikunnan elämää tutki-
valle, on syytä kuvailla niitä vähän yksityiskohtaisemmin kuin muita konventti-iltojen ohjelmanumeroita. Erikaisen arvon antaa tälle aineistolle se seikka, että lehdistö samoin

¹ Poikkeuksia paheksuttiin yleisesti: »Några Bacchi söner hade djerfheten — — — (att vara) full på Sångum.» VERITAS ET JOCUS 1866 kl. N:o 13.

² *Tigerstedt*, e.m.t., s. 173. — Vaasan lukiossa opettajat ovat alku-
aikoina käyneet usein konventti-illoissa. MORGONBLADET 1878
N:o 116.

kuin itse CIVITASKIN oli vapaa kaikesta valvonnasta. Ainoastaan kl. 1866 näyttää jonkinlaista sensurointia harjoitetun.¹

Lehdet, joita tunnetaan kolme, lienevät kehittyneet tilapäiskirjoitelmista ja — alkuaikoina — lukiolaisten kesken kiertelevistä lappusista. *Tigerstedtin* mukaan² ovat lehtien syntyajat suunnilleen seuraavat

VERITAS ET JOCUS	1840-luvun alku,
BYTINGEN	1850 sl. ja
TOIWO	1863 sl.

Liitepiirrokseseen on kuvattuna lehtien elinajat, jäljellä olevat vuosikerrat sekä tuntemattomissa numeroissa oleviin kirjoituksiin viittaavat maininnat.

Verrattaessa näitä lehtiä muiden lukioiden lehdistöihin kiinnittää huomiota Turun lehtien harvalukuisuus. Porvoossa on vuosina 1851—1872 ilmestynyt koko joukon toistakymmentä eri lehteä,³ ja Vaasan lukiossa esiintyy lyhyenä ajanjaksona 1844—1851 viisi erinimistä lehteä.⁴ Niinpä olikin Turun lukiossa kullakin kolmesta lehdestä oma vakiintunut ja traditioksi muuttunut aihealansa ja tyylinsä. Eräs runopukuinen vertaus⁵ selvittää tätä 'työnjakoa' lyhyesti ja osuvasti.

»O, Veritas, Aristoteles!
O, Jocus, Aristophanes!
O, Byting, Alcibiades!
O, Toiwo, du Demosthenes!»

VERITAS ET JOCUS esiintyi civiteetin virallisena äänenkannattajana ja siitä kuvastuvat näin ollen parhaiten sen toiminta ja mielialat. Tälle lehdelle ovat tyyppillisiä ajan tapauk-

¹ Tänä lukukautena, jolloin rehtorin silmälläpitoa myöhemmin puheeksi tulevan sl. 1864 lukiolakon jälkeen on havaittavissa, on eräissä VERITAS ET JOCUS-lehden numeroissa lyijykynämerkintä 'får läsas' Erikoisesti on N:ssa 13 1/3 palstaa tuhrittu mustalla ja sen alta (päältä?) häämöttää kirjoitus 'På civiteten — — — Rector.' Käsiälä sama kuin yllä.

² E.m.t., s. 254.

³ *Hultinin* mukaan.

⁴ MORGONBLADET 1878 N:ot 112, 116.

⁵ V.U.V. & J.L.: VERITAS ET JOCUS 24. X. 1863.

sia ja henkeä koskevat yleisluontoiset kirjoitukset, pitkät polemiikit, jotka usein aiheuttivat 2 jopa 3 liitettä numeroon.¹

Useissa esiintyy myös isänmaallisia kirjoituksia, usein runoja sekä kirjallisuutta ja taidetta koskevia kirjoitelmia ja matkakertomuksiakin.

BYTINGEN taas pikemmin esiintyi pila-lehtenä, joka moitti vanhempaa toveriin vanhuudenheikkoudesta ja ylenmääräisestä, kuivasta asiallisuudesta. Se ei pelännyt etsiä naurettavuuksia kenestäkään, se läimäytteli yhtä halukkaasti oikealle kuin vasemmallekin. Novitit olivat erikoisesti sen lempilapsia. Erikoista tämän lehden ulkoasulle on kuvitus. — BYTINGEN-lehden otsakelauseena oli vuodesta 1860 lähtien

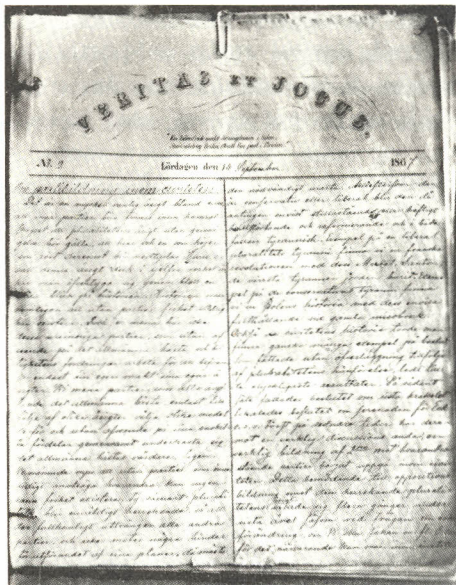
»Om afund, hat och bitterhet
på pannan rynka vill
Är bäst att i all liknöjdhet
sin granne dricka till.»

ja murheellisen mieliala poistamisessa lehti onnistuikin: »En droppe uti glädjens haf, Se det är Bytingen.»²

Toiwolle, joka oli suomea puhuvien lukioilaisten äänenkannattaja, ovat tyypillisiä paatostäyteiset ja patrioottiset kirjoitukset, jotka ovat olleet hyvin suosittuja ja saaneet aika

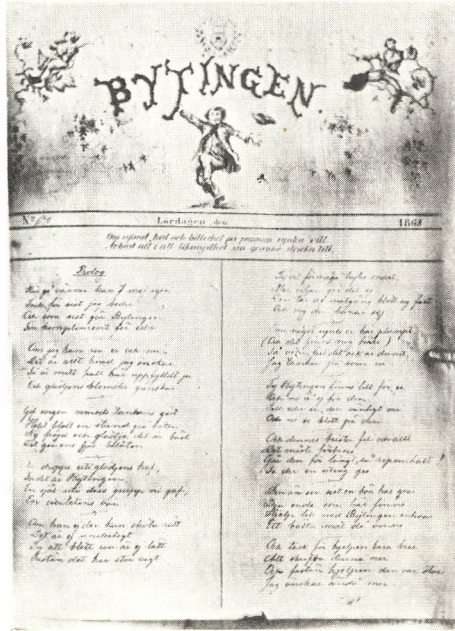
¹ Aiheuttaen näin huomattavaa lisätyötä niille varattomille tovereille, jotka suorittivat lauluseuramaksunsa kirjoittamalla lehtiä puhtaaksi.

² BYTINGEN 1868 N:o 00.

Kuva 2.

ajoin myrskyisiä kättentaputuksia osakseen. VERITAS ET Jocus¹ kutsuu tällaisia kirjoituksia nimellä »Toiвос knall-effect». Lehti kuitenkin on ilmestynyt verraten epäsäännöllisesti, osaksi kai syystä, että pystyviä suomenkielisiä kynäniekkoja oli vähän.

Kuva 3.

linga hjertat slår så gerna för Fosterland, frihet och mensklighet; det klär så gerna dessa fantasier i poesiens form.»³

»Bröder! Slutom ett fast förbund
Att trotsa mörkrets makt.
Helgad vare den sköna stund
Då wi med lust och kraft
Som Suomis söner en ed begå
Att städse emot mörkret stå.

»⁴

¹ 1870 kl. N:o x.

² Vrt. Spranger, Nuoruusiän sielunelämä, s. 83. Harvoin muuten esiintyy ivaileviakaan runoja. Näitä passim BYTINGENissä.

³ V.U.V. & J.I., s. 216 ss.

⁴ VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 6.

Selaillessaan menneiden lukiolaispolvien kirjoittamia, jo kellastuneita lehtiä ja tutustuessaan niihin, vaaditaan lukijalta voidakseen saada edes likimain luotettavan kuvan silloisesta toverielämästä, kykyä katsella tapahtumia ja asioita koko lailla laajemmasta näkökulmasta kuin mistä ne mainittujen lehtien kirjoittajille ovat näkyneet. Rauhallisina aikoina, jolloin lukiolaismaailmassa ei mitään mainittavampaa tapahtunut, kaikenlaiset pikkuseikat saavat huomattavan sijan lehden palstoilla, olletikin kun toimittajalta juuri silloin vaadittiin täysipainoista numeroa. Näin vilisee toisin ajoin pikku huomautuksia etupäässä novitioita vastaan opettajien mielistelystä, sopimattomasta käyttäytymisestä ym.¹ Usein myös vie parin lukiolaisen kiistakirjoittelu numeron suurimman tilan.

»Krakelien», mellakoiden², sattuesssa oli lukiolaisten tapana toimia, eikä kirjoitella sanomalehtiinsä. Vasta tällaisen myrskyn enää maininkeina ollessa tajunnassa saavat lehdet tilaisuuden ilmestyä tekemään loppuarvostelua. Tämä on otettava huomioon arvioidessa lehtien näistä »periodisista käymistiloista»³ antamia kuvauksia. Sitä paitsi on näiden nuorten toimittajien tietysti ollut vaikea nähdä metsää puilta. Poikkeuksiakin kuitenkin on; vuosien 1864 ja 1871 krakelista on lehdissä hyvin onnistuneet selostukset, joissa esitetään oikeita ja selvästi ajateltuja ajatuksia.

IV. ERÄS TURUN LUKIOLAISELÄMÄN ERIKOISPIIRRE.

Turun lukio oli siinä onnellisessa asemassa, että sen oppilaat eivät pennalistisin menoin ottaneet piiriinsä uusia tovereitaan. Tällaisesta halventavasta kohtelusta ei missään

¹ Esim. VERITAS ET JOCUS 1865 sl. N:o 11. 1866 sl. N:o 2, 1867 sl. N:o 3. BYTINGEN 1872 kl.

² Käsitteelle 'krakel' on vaikea löytää suomalaista vastinetta; 'mellakka'-sana ei ole täysin vastaava, ajateltakoon vain tapausta, jossa civitetti tekemänsä päätöksen mukaan jää miehissä pois lukiosta.

³ VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 14.

tapaa merkkejä; lehdistössä vain esiintyy syksyisin kirpeähköjä kirjoitelmia novitioiden tyhmyydestä yms., mutta sitäkin tapaa vastaan nousee vastalauseita.¹ *Rancken* vakuuttaa *Bergstadius*-elämäkerrassaan, että pennalismia, joka Porvoon vanhassa lukiossa ja Ruotsissa oli yleistä, ei Turun lukiossa esiintynyt.² Uudet ja vanhat oppilaat olivat teitä ja herroja keskenään veljenmaljan juontiin asti, jonka jälkeen kaikki sinuttelivat toisiaan.

Uusia oppilaita vanhemmat toverit ovat luonnollisestikin kohdelleet sen ylemmyyden tunteen mukaisesti, jota muutamia vuosia vanhempi ja jo lukioon kotiutunut tuntee vasta koulunpenkiltä pääsystä kohtaan, mutta tämä ylemmydentunto ei ole purkautunut pennalistisina tekoina.³ Kuvaava on tässä suhteessa toverielämän penseyttä valittava kirjoitus *VERITAS ET JOCUS*-lehdessä vuonna 1866.⁴ Siinä mainitun ikävän ilmiön syynä arvellaan olevan sen, etteivät novitiot, jotka tulevat ehkä typerästä (sic!) koulusta, osaa luottamuksella lähestyä vanhempia tovereitaan. Lainattakoon tähän myös seuraava ote kirjoituksesta »Ett godt kamratskap».⁵ »——— O tempora o mores! —— kamrater titulera hwarandra: herr, ehuru de suddit nära en hel termin inom samma väggar.»

On syytä verrata Turun lukiota tässä suhteessa muihin lukioihin. *Hultinin* mukaan⁶ käytetään Porvoon lukiossa puolivälissä 1800-lukua ainakin seuraavia pennalistisiä tapoja:

I. Ensi kertaa kouluun tullessa annettiin »knuffen» = »seden att sparka råttsvansen af skolråttorna».⁷

II. Novitius-arvon saamiseksi piti kärsiä »stuten», selkäsauna.⁸

¹ *VERITAS ET JOCUS* 1865 sl. N:o 1.

² S. XIV.

³ Vrt. kuitenkin *VERITAS ET JOCUS* 1867 sl. N:o 5. Kirjoituksessa toivotaan nuoria opettajia, jotka ovat olleet taistelemassa pennalismia ja painostusta vastaan.

⁴ Kl. N:o 2. Nimim. -d-r.

⁵ *VERITAS ET JOCUS* 1865 sl. N:o 12.

⁶ 1, s. 335 ss.

⁷ W.L., e.m.t., s. 180.

⁸ Vrt. W. L., s. 182 ss.

III. GAMNITIUS-arvon saamiseksi samoin.

IV. Kolonisti-arvo annettiin lyömällä kämmenen reunalla haislihakseen = »klippning af vingarna».

Nämä raa'at tavat olivat siinä määrin muuttuneet traditionaaliksiki, että vasta vuonna 1859 päätettiin ottaa uudet oppilaat toverikunnan jäseniksi ilman pennalistisia seremonioita. Silloinkaan tämä muutos ei tapahtunut taiste-
luitta.¹ »Döpelseakten» ja »namngifningen» jäivät vielä sen-
kin jälkeen voimaan.

Vaasan lukioon muutti sen alettua toimintansa vuonna 1844 joukko muiden lukioiden pohjalaisia oppilaita opintojaan jatkamaan. Näistä oli 11 Turun ja 2 Porvoon lukiolaisia. Viimemainitut ehdottivat pennalististen tapojen käytäntöön ottamista porvooolaiseen tapaan, mutta »turkulainen henki» oli siksi voimakas, ettei tästä tullut mitään. Ainoa pennalismia muistuttava tapa oli se, että novitiot ensimmäisellä voimistelutunnillaan pantiin pitkäkseen hevosen selkään ja heille annettiin läimäys mieheen. Muuten on novitioihin suhtautuminen ollut saman tapaista kuin Turunkin lukiossa.²

Kuopion lukiossa, jossa jo alunpitäen vallitsi erinomainen henki, tuskin nimeksikään on esiintynyt pennalismia. Sen sijaan oppilaskunta on kylläkin tarkasti valvonut jäsentensä — epäilemättä etupäässä nuorimpien — käyttäytymistä ja tapoja.³

Siihen, että Porvoossa pennalismi itsepintaisesti säilyi, kun se sen sijaan muissa lukioissa ei juuri ollenkaan saanut jalansijaa, lienevät Viipurin vanhasta lukiosta periytyneet traditiot olleet suurimpina tekijöinä vaikuttamassa. Turun lukiohan tällaisia traditioita ei voinut omata, sehän syntyi miltei 200 vuoden kuluttua vanhan Turun lukion siirtämisestä Viipuriin. — Kuopion ja Vaasan lukiot sijaitsivat lisäksi kaukana provinssissa ja saivat alusta alkaen luoda omat elämäntapansa.

¹ *Hultin*, e.m.t., 2, ss. 202.

² *MORGONBLADET* 1878 N:ot 85, 87.

³ *Aschan*, Program etc. under Läseären 1853—1856, s. 13.

Pennalismia ei ollut ollenkaan harvinaista alemmissä oppilaitoksissa, pikemminkin asian laita oli päinvastoin.¹ Sillä näyttää olleen tästä huolimatta hyvin vähän mahdollisuuksia kulkeutua lukioihin, näin etenkin Turussa, missä siltä puuttui tradition suoma maaperä. Olisi ollutkin omituista, jos yliopistoissa aikanaan syntynyt pennalismo, joka näistä oli vähitellen kulkeutunut lukioihin ja alempiin kouluihin, olisi siirtynyt kouluista takaisin lukioihin. Sen aika jo oli ohi.

On erittäin kiintoisaa huomata, että Porvoon lukiossa määrättynä aikana on havaittavissa selvä pennalismien vallan murtuminen. Kurinpitovaikeudet lukiossa 1850- ja 1860-luvuilla olivat tulleet erittäin suuriksi; käytäntöön otettu kova ruumiillinen kuri ei kyennyt palauttamaan järjestystä, eivät myöskään relegaatiotuomiot. Tilanteesta selvisi rehtori *Strömberg* vuonna 1864 jättämällä lukiolaisten käyttäytymisen valvonnan toverikunnan huoleksi. Civiteetti otti tehtävän vastaan, ja järjestys alkoi huomattavasti parantua. Samalla pennalismikin loppui melkein kokonaan.²

Edellä on sivumennen tullut mainituksi Turun lukion opettajien keskeinen ruumiillisen rangaistuksen välttämistä koskeva sopimus. Tästä johtunut ruumiillisen rangaistuksen harvinaisuus, pennalismien puuttuminen Turun lukioista sekä yllä mainittu tosiseikka antavat aiheen seuraavaan pohdintaan. Onko syy-yhteyttä olemassa kurin, olletikin ruumiillisen kurin käytön ja toveruussuhteen vinoon kehittyneiden ilmentymien välillä?

Edellä on esitetty pennalismien esiintymistä koskevia tietoja Porvoon, Turun, Vaasan ja Kuopion lukioista. Seuraavassa eräitä tietoja kurinpidollisten toimenpiteiden käytöstä samoissa lukioissa.

Turun lukiossa on ruumiillista rankaisemista käytetty seuraavasti.

¹ Ks. esim. *Laurén*, Wasa Trivialskola, s. 393.

² *Hultin*, e.m.t., 2., s. 185.

Aika	Ruumiill. rang. tuomittu		Lyöntejä
	Tuomitt. luku	Laatu	
1840			<i>Legler</i> tunnilla.
1849			» kotonaan.
1853	4	Ankara	
1856	3 + 1	Lievä	<i>Hjelt</i> lukiossa.
1858	3 ¹	»	<i>Neovius</i> tunnilla.
1859	2 ¹	»	
1864			» kotonaan.

Ruumiillista rangaistusta ankarampaa rankaisumuotoa, relegaatiota on käytetty ainakin seuraavasti.

1849 7 × 6 kk.   1864 4 × 6kk. + 3 kk.

1856 3 × 12 kk.   1868 3 kk.

1858 3 × 6 kk.   1871 5 × 6 kk.

1859 6 kk.   1872 6 kk.

1861 4 × 6 kk. Yhteensä 192 kuukautta; todellisuudessa määrä luultavasti on hieman suurempi, sillä rehtorin diario on muutamien lukuvuosien kohdalta puutteellinen.

Porvoon lukiossa jaeltiin ruumiillisia rangaistuksia runsaasti. *Hultin* mainitsee tällaisia tapauksia ainakin vuosilta 1820, 1834, 1847, 1848 ja 1850.² 1840-luvulla lukion eforin ja opettajiston kesken oli vaikeita erimielisyyksiä ruumiillisen kurin käytön suhteen, jota ensinmainittu vastusti. *Runeberg* ollessaan lukion rehtorina käytti lyömistä ja löikin kovasti. Hänen aikanaan — vuonna 1848 — aiheutti semmoisen kohtelun loukkaama toverihenki 38 lukiolaisen eroamisen.³ Myös relegointia lukiossa käytettiin viljalti.

Vaasan lukiossa vallitsi, etenkin alkuaikoina — *Odenvallin* ollessa rehtorina —, hyvin ankara kuri. Kovaa ruumiillista rangaistusta, »stut», ei kuitenkaan liene käytetty kuin vuoteen 1848 asti, ja tänäkin aikana vain harvoin. Sen sijaan

¹ Kaikki tuomitut kieltäytyivät antautumasta lyötäviksi, jolloin heidät erotettiin lukiossa.

² Tyypillistä vuosisadan alkupuolen kuria Porvoon lukiossa, ks. e.m.t., 2., s. 42 ss.

³ *Hultin*, e.m.t., 2., s. 63.

mainitaan muistelmissa usein ns. »klobban», jolla vitsottiin sormia. Karsseria ja lukiosta karkoittamista on kaikesta päättäen käytetty saman verran kuin Turussa ja Porvoossa.¹

Kuopion lukion kurinpito on ollut erikoislaatuista. Jo lukion ensimmäinen rehtori *Collan* kirjoittaa näin humaani-
sesti: »Första regel för disciplinens ändamålsenliga vidmakt-
hållande är, att eleverna väckas till att *inse* det rätta, hylla
god sed och älska dem för deras egen skuld, icke af fruktan
blott.»³

Säälimätön kuri ja pennialismi ovat ajan hengen lapsia mo-
lemmat. Epäilemättä on niiden välillä vallinnut positiivinen
korrelaatio. Laitoksessa, jossa ruumiillinen kuritus on ollut
yleistä, on toverien raa'alle kohtelulle ollut otollinen maaperä;
laitoksessa, jossa toverihengen ilmauksiin on kuulunut nuo-
rempien tovereiden häpeällinen kohtelu, iskut ja lyönnit, on
ruumiillisella rangaistuksella ollut toisenlainen vaikutus kuin
laitoksessa, jossa pennialismi ei ole ollut vaikuttamassa.
Kova ruumiillinen kuri ei ole voinut vähentää lukiolaisten
itsetietoisuutta, pikemminkin se on sitä kohottanut, mutta
on sen sijaan pinnallistanut kehkeytyvää elämää. Tuntuu
uskottavalta, että näin on nuorten oikeustajunta samentunut,
tullut vähemmän herkäksi, ja pennialismille siten on saatu
otollinen maaperä.

* * *

Tämän tutkielman tarkoituksena on erikoisesti kuvata
niitä rettelöitä, k r a k e l e i t a, joita Turun lukiossa sat-
tui opettajien ja oppilaitten välillä. Sellaisia rangaistustoi-
menpiteitä, jotka oppilaitten oikeustajunta leimasi epäoikeu-
tetuiksi, varsin usein myötälivätkin ankarat rettelöt. Ennen
kaikkea silloin kun ruumiillista rangaistusta lukiossa käytet-
tettiin, miltei poikkeuksetta civiteetti ryhtyi vastatoimen-
piteisiin.

¹ MORGONBLADET 1878 N:ot 86, 88, 97 ja 115.

² *Hultin*, 2., s. 67. Vrt. myös *Collan*, Berättelse etc. 1847—1850 s. 11 ss. ja *Aschan*, Program etc. 1853—1856, jossa myös *Snellmanin* arvostelu. (Vrt. *Rein*, Juhana Vilhelm Snellmanin elämä I., s. 389 ss.)

Nuoruusiän ristiriidat yleensäkin ovat tutkimuskohteiksi antoisia; niiden aikana sielunelämässä kuvastuvat syvemmästi sen oleelliset piirteet. Erikoisen kiintoisaksi turkulaisten krakelien tutkimisen tekee vielä lisäksi se sikäläisen lukiolaiselämän erikoispiirre, jota edellä on kuvattu.

V. KRAKELIEN HISTORIAA.

1. Yleisiä huomautuksia.

Muutama sana käytettävänä olleesta aineistosta lienee paikallaan. Jäljellä olevien civiteetin lehtien ohella ovat lukion rehtorin diariot sekä CONSISTORIUM ja COLLEGIUM GYMNASTICUMIN pöytäkirjat antaneet pääasiallisen tietoa-aineksen, viimeksi mainittujen selostukset muodostavat käsitteilyn rungon.

Pöytäkirjat ovat usein jopa useita kymmeniä sivuja laajoja ja hyvinkin yksityiskohtaisia. Asiaa valaisevat paljon ne kuulusteltujen omat sanat, joita silloin tällöin lainausmerkeillä varustettuina on pöytäkirjoihin otettu. Ennalleen sommitellessa nuorison mielialoja ja yleistä mielipidettä on kuitenkin täytynyt ottaa huomioon seuraavat tosiseikat.

I. Kuulustelumekanismi, joka luonnollisesti oli tarpeen kymmeniä lukiolaisia käsiteltäessä, projisioi vaikuttimet kuulustelijan mielivaltaisesti asetettujen kysymysten tasoon;¹ näin saatu kuva saattaa olla todellisuutta vastaamaton.

II. Kuulustelut saattoivat kestää useita päiviä; uusien vaikuttimien ja vaikuttimen siirtymisien esiintyminen oli näin mahdollista.

III. Kuulusteltavia säilytettiin kuulustelujen aikana useimmiten vahtimestarin vartioimina samassa huoneessa, josta

---

¹ Vrt. W. L., s. 236. Tekijä kertoo kuinka kuulustelussa »inkvisitionen syftade mot en bestämd hufvudpunkt: Boreni föenster, hvilka under kalasnatten blifvit inkastade».

heitä yksitellen haettiin COLLEGIUMIN eteen; joukon vaikutus jäseneensä oli suuri.¹

IV. Usein sattui vapaaehtoisia sijaiskärsimyksiä, kun oli pelättävissä, että toveri, jonka syntiluetelo jo ennestään oli pitkä, joutuisi lukiosta karkoitetuksi.²

2. Ensimmäinen Legler-krakeli (v. 1840).³

Lokakuun 21 p:nä 1840 valitti piirustuksen opettaja Legler rehtorille, että lukiolaiset Pfaler ja Lithén olivat osoittaneet häntä kohtaan nenäkkyttä. Samana päivänä myös ylimmän osaston primus saapui ilmoittamaan, että Legler oli kotonaan antanut Lithénille kaksi korvapuustia. »Emedan nu hela Gymnasii-ungdomen ansåg sig kränkt genom detta bemötande, anhöll Primus, att Rector ville förmå Herr Legler att härföre gifwa ungdomen upprättelse.»

Asian johdosta toimeenpannussa kuulustelussa primus edelleen anoi, »att Consistorium Gymnasticum wille taga Ungdomens, genom Herr Leglers alldeles owäntade förfarande emot Lithén, kränkte heder i försvar — — —».

Tehdyn päätöksen mukaan annettiin kaikille lukiolaisille ankara varoitus käyttäytymisestään — oliko sattunut jonkinlainen mielenosoitus Legleriä kohtaan, vai kohdistuiko varoitus vain primuksen ylimieliseen esiintymiseen, ei ole tiedossa. Toisaalta CONSISTORIUM lausui paheksumisensa myös hra Leglerin käyttäytymisen johdosta, joka oli opettajien keskenään tekemän sopimuksen vastainen.

3. Toinen Legler-krakeli (v. 1849).⁴

Taiteilija Leglerin kiivas luonne ei ollut sopiva opettajalle. Syyskuun 7 p:nä 1849 sattui krakeli, mittasuhteiltaan laa-

¹ Vrt. W. L., s. 235. Kuvaus samasta kuulustelusta (Porvoossa 1838): kukin kuulusteltavana ollut selosti odottavalle toverijoukolle hänelle tehdyt kysymykset ja antamansa vastaukset. Toverijoukko oli valmiina demonstroimaan CONSISTORIUMia vastaan.

² Ks. esim. *Tigerstedt*, e.m.t., s. 248.

³ CONSIST. GYMN. PROT. 24. X. 1840.

⁴ COLL. GYMN. PROT. 10. IX. 1849; *Tigerstedt*, e.m.t., s. 185 ss.

jempi ja seuraukseltaan pahempi kuin edellinen. Kuulustelupöytäkirjat käsittävät 20 sivua, ja lukion 89 kirjoissa olevasta oppilaasta oli kokonaista 85 kuulusteltavana.

Leglerin kertomuksen mukaan oli tapausten kulku seuraava. Mainittuna päivänä II l. CIVILA-osaston piirustustunnilla klo 3—5 hän nuhteli lukiolainen Hellströmiä huolimattomuudesta ja välinpitämättömyydestä, kuitenkin menestyksettä. Kun Hellström lisäksi itsepintaisesti leikki kynällään, tarttui Legler häntä käsivarsiin (sic?) ja nosti hänet lattialle kehoittaen poistumaan luokasta. Tämän Hellström tekikin ja sanoi mennessään: »Ödmjuka tjenare herr Legler!» Tällöin syntyi meteliä, ja Alftan nousi kumarrellen esittämään, ettei mikään lakipykälä oikeuttanut Legleriä ajamaan heitä ulos luokasta, ja »att Gymnasisternas anseende vore kränkt». Metelin kasvaessa Hellström palasi noutamaan kalossejaan, jolloin hänelle huudettiin: »Gå intel!» Näin kesti melu tunnin loppuun asti.

Koulutyön päätyttyä klo 5 seurasi Legleriä Uudenmaankadulla hänen mennessään kotiinsa huutava ja tömistävä joukko, joka oli matkalla voimistelusaliiin. Leglerin oli pakko antaa joukon mennä ohitsensa, mutta uhkauksia sateli vielä matkan päästäkin.

Mellakka ei loppunut tähän. Klo 9 aikaan illalla saapui Leglerin asunnolle rummusvälinein, kahvipaahtimin, pillein ja muin kissannaukujaisvälinein varustettu joukko lukiolaisia. Se ryhtyi metelöimään sellaisella voimalla, että melu kuului Uudenmaankadun korkeimmalta kohdalta keskikaupungille asti. Kun Legler ei kumminkaan ollut kotosalla, tyydyttiin viskaamaan uhkauksia ja tekemään kaikennäköistä pientä ilkivaltaa.

Seuranneissa ankarissa kuulusteluissa eräät lukiolaiset perustelevat käyttäytymistään selittäen tapahtuneen syyksi »harm deröfver ett en kamrat blifvit utvist» ja »att han chikanerat hela gymnasistcorpsen». Epäilemättä tämä »Katzenserenad» oli päätetty jo aiemmin, mutta päätöksen tekijöistä ei saatu selvyyttä. Lukiolainen Avellan väittää »att beslutet

utan uppmaning af någon annan, upprunnit hos honom sjelf, men dock att han icke meddelat det åt andra, utan tvärtom jemte alla andra fattat beslutet.» Kaikesta päättäen tuntuu olleen harvinaista siihen aikaan, että opettaja loukkasi oppilaansa ruumiillista koskemattomuutta.

Kuulusteluissa suhtautuivat lukiolaiset tapaukseen seuraavasti:

17 ilmoitti, etteivät olleet ottaneet mielenosoitukseen osaa;¹

9 selitti uteliaisuudesta tai 'muuten vain' joutuneensa tilaisuuteen;

18 tunnusti olleensa metelöimässä, mutta nyt katuvansa tekoaan;

22 selitti olleensa mukana, ja

19 lisäksi »icke annat finna än att de handlat rätt».

80 % lukiolaisista siis oli ollut mukana iltaisessa mielenosoituksessa Legleriä vastaan. Katumusta osoittaneiden luku on pieni, kun ottaa huomioon, että juttua käsiteltiin vielä 10. IX, jolloin jo oli tiedossa, että vakavia seurauksia olisi odotettavissa ja lisäksi, että juttu oli jo joutunut vanhempien ja holhoojien tietoon.

COLLEGIUM päätti erottaa 7 lukiolaista ja antaa 9 lukiolaiselle karsserirangaistuksen (4—2 vrk.). Pääöstä julistettaessa syntyi tavaton meteli. Tapahtumasta on VERITAS ET JOCUS-lehdessä seuraava selostus.²

»Intressant utdrag ur Collegii Gymnastici Protocoller för den 10 o. 11 sept. 1849.

I. »——— Sedan detta utslag blifvit afkunnadt och de från läroanstalten förvista tillsagde att från kretsen af de öfriga uttråda, började först Wallin och sedan de öfriga, att stampa med fötterna och stöta med käppar i golfvat samt framkallade sålunda ett stormande oväsande, hvarefter Wallin och Alftan pockande framträdde och med särdeles skrik ville veta, hvarföre de hellre än andra ifrån läroverket blifvit förvist; så att Coll. nödgades de ifrån läroanstalten utvisa, hvarefter oväsandet upphörde, och Gymnasii ungdomen, sedan densamma af prorektor erhållit en sträng tillrättavisning för detta förnyade ofog, tillvisades, i stillhet begifver sig hem, samt Coll. Gymn. medlemmar återskildes.

¹ Näistä Hjelt kuulleensa päätökset, mutta olleensa »estynyt saapumasta» (!).

² V.U.V. & J. I.; VERITAS ET JOCUS 23. II. 1850.

In fidem Gustaf. Eric Eurén.»

»II. Verkliga förhållandet. — — — Elever frågade då, hvarför icke här, såsom vid andra domstolar, de skäl uppgifvits, på hvilka domen sig grundade. Denna fråga besvarades alldeles icke af Coll. Gymn. utan uppmånades i stället alla de religerade att genast lemna rummet. Sedan dessa bortgått, började ett det mest stormande uppträde medelst skrik, stampningar, bänkars upplyftande och stötande mot golvet mm., så att det för Prorektor var alldeles omöjligt att erhålla ordet. Då Coll. derföre insåg, att intet ytterligare stod att göra med Gymnasii ungdomen, begåfvo sig dess medlemmar åter med uti sessionsrummet, för att öfverlägga om hvad »som nu var att göra. Man beslöt att åt glömskan öfverlemna hela denna förnyade yttring af ungdomens uppretade sinnestämning, och för meddelandet af detta beslut begaf sig Prorektor upp till bönrummet, hvarest ungdomen allt ännu var samlad, men där möttes han åter af samma buller som förut och då sen intet ytterligare stod att göra, åtskilden Coll. Gymn. medlemmar.»

Kuvaukset eivät tosiaan ole aivan yhtäpitäviä! — Syyn tähän meteliin ymmärtää hyvin; relegaatiota ei ennen tätä tapausta oltu käytetty — ja nyt tämä ankara rangaistus määrätään yht'aikaa näin monelle. Sitäpaitsi lukiolaiset eivät voineet pitää rangaistuja sen syyllisempinä kuin muitakaan mielenosoitukseen osaa ottaneita.

Mainittakoon vielä, että tuomiokapituli lokakuun kuluessa 1849 kumosi em. relegaatiotuomiot perustellen toimenpidettään sillä, ettei COLLEGIUM päätöstä tehdessään ollut ottanut huomioon sitä isällistä hellyyttä, jota ensi kertaa rikko-neita kohtaan on osoitettava.¹ Tästä huolimatta kaikki erotetut erosivat lukiosta.

4. Primuksen pahoinpitelyjuttu (v. 1853).²

Tigerstedt antaa verraten yksityiskohtaisen selostuksen tästä Turun lukion historiassa ainutlaatuisesta tapauksesta,³ joten sitä on tarpeetonta tässä yksityiskohdittain toistaa. Lyhyesti kuvattuna oli asiain kulku seuraava. 12. IV. 1853 kieltäytyi lukion primus Grönlund esittämästä apulainen Rosendalille lukiolaisten paheksumislausuntoa — tämä oli

¹ Vain yhtä relegoiduista oli ennen rangaistu.

² COLL. GYMN. PROT. 23. IV. 1853.

³ E.m.t., s. 32 alav.

nimittäin kaupungilla puhunut eräästä lukiossa sattuneesta karsserituomiosta. Tämän johdosta primus joutui kärsimään solvauksia, sai 14. IV selkäänsä tovereiltaan ja julistettiin 21. IV civiteetin kokouksessa toveripiiristä suljetuksi¹ ja primus-arvonsa menettäneeksi. 23. IV kävi Grönlundin asema sietämättömäksi, ja hän ilmoitti asian rehtorille.

Kuulustelussa esittävät kaikki hataria ja epätosiakin väitteitä, joiden piti todistaa Grönlundin olevan tovereitaan pettävän ja muutenkin kelvottoman miehen.

Tigerstedt esittää myös lehtori Eurénin lausunnon, jossa lukiolaisten käyttäytymisen syynä pidetään heidän kasvavia epäluulojaan tovereistaan eristäytyvää Grönlundia kohtaan ja katsotaan heidän pitäneen tätä kiipijänä, joka opettajien avulla ja tovereittensa kustannuksella on päässyt asemaansa. Tämä selitys ei tunnu oikein luontevalta, siksi pohdittakoon asiaa vielä seuraavassa.

Tietysti on epäluuloja syntynyt sellaista eristynyttä toveria kohtaan, jommainen Grönlund kaikesta päättäen on ollut. Mutta erikoisesti toveripiiristä on täytyntä tuntua käsittämättömältä sen, että heidän luottamusmiehensä kieltäytyi viemästä perille civiteetin paheksumislausuntoa. Lukiolaisilla oli nimittäin oma käsityksensä siitä, mitkä heitä koskevista asioista oli tarkoitettu yleisesti tiedettäväksi ja mitkä eivät sitä olleet, ja sanottu paheksumislausunto heidän kannaltaan näin oli perin oikeutettu. Kuulustelussa lukiolainen Adlerstjerna huomauttikin, että oli sopimatonta puhua julkisesti lukiolaisen rankaisemisesta.

On huomattava, että pahoinpitelyn ja toveripiiristä erottamisen välillä on kulunut kokonainen viikko. Tämän viikon aikana ovat Grönlundia halventavat huhut todennäköisesti päässeet vauhtiin; muutenhan on vaikea selittää sitä, että kurituksen ansainnut toveri — lukion primukseen käsiksi käymiseen on sitäpaitsi täytyntä olla erikoisen raskauttava syy — vasta viikon kuluttua kurittamisesta on suljettu toveripiiristä.

¹ Syynä vakoilu ja kantelu.

Lehtori Eurénin lausunto loppuu seuraavasti. »Jag röstar på kroppstraff, emedan de genom att själfva sinsemellan använda kroppsligt straff, bevisa att de icke stå utöfver detta straffsätts ståndpunkt.» Näin kävikin. Mutta ne neljä, jotka tämän rangaistuksen joutuivat kärsimään, erosivat heti paikalla lukiosta.

5. *Levottomuudet vuoden 1856 syyskuussa.*¹

13. IX. 1856 lukion rehtori ilmoitti COLLEGIUM GYMNASIICUMILLE seuraavasta tapauksesta. Saman päivän aamurukouksen päätyttyä hän oli rangaissut lukiolainen Hellgreniä tämän kieliopettaja Tallgrenia kohtaan osoittamasta uhmailusta lievällä ruumiillisella rangaistuksella. Tällöin olivat useimmat rangaistun luokkatoverit — II luokan nuor. os. — nostaneet metelin ja rynnänneet penkeiltään ovea kohti sellaisella voimalla, että pari pöytää oli mennyt rikki. Läsnäolevien opettajien oli kummankin onnistunut torjua tämä rynnäkkö. Melu ei kuitenkaan vaimenunut, ja näin oli COLLEGIUM pitänyt heti kutsua koolle.

Lehtori Hjelt jäi siksi aikaa valvomaan kuohuvaa nuorisoa. Tällöin syntyi uusi välikohtaus, jossa päähenkilöinä esiintyivät hän ja lukiolainen J. J. Wecksell.² Se päättyi siihen, että Hjelt — oman kertomuksensa mukaan — oli pakottunut tarttumaan uhmailevaa Weckseliä niskasta,³ jolloin tavaton mielenosoitusten myrsky uudestaan puhkesi.

Lukiolaisilla näin oli kaksikin aihetta vastarintaan asettumiseen. Ensinnä oli syynä rehtorin toimeenpanema kuritus, jota pidettiin epäoikeudenmukaisena jo siitäkin syystä, että Hellgren oli käynyt pyytämässä a.o. opettajalta anteeksi käyttäytymistään,⁴ saati sitten sen johdosta, että käytettiin

¹ COLL. GYMNASIICUMI. PROT. 13—19. IX. 1856; *Tigerstedt*, e.m.t., s. 37 ss.

² Lähemmin *Tigerstedt*, e.m.t., s. 37.

³ Kuulustelussa kaikki lähellä Weckseliä seisoneet väittivät kivenkovaan Hjeltin lyöneen häntä, mikä ei ole niinkään epätodennäköistä.

⁴ Asian laita oli todellisuudessa niin, että Tallgren omasta puolestaan oli kyllä antanut anteeksi, mutta koska hän oli asiasta jo ehtinyt ilmoittaa rehtorille, kehoitti hän Hellgreniä menemään tämän luo puhumaan asiasta. Tätä Hellgren ei ollut tehnyt.

loukkaavaa ruumiillista rangaistusta. Toisena syynä oli se, että lehtori Hjelt oli lyönyt Weekselliä.

Kuulustelut venyivät pitkiksi, viikon kestäviksi. — Kun 13 lukiolaista oli ehditty tutkia, alkoi tutkimushuoneen ulkopuolelta kuulua kovaa meteliä. Sen aiheutti II luokan vanh. osasto, joka kuulustelun kestäessä oli kokoontunut lukioon ja ottanut yhteyden kuulusteltavina oleviin tovereihinsa. Kun rehtori kehoitti heitä poistumaan, ilmoittivat he päättäneensä jäädä odottamaan päätöksen julistamista.

Rukoussalissa metelöineen luokan 27 oppilaasta

2 kielsi ollenkaan melunneensa;

6 myönsi ottaneensa osaa meteliin;¹

19 myönsi ottaneensa osaa ja piti tekoa aivan oikeutettuna.

Näistä perusteluista tässä pari katkelmaa.

Hagelberg: » — — — det vore för Gymnasium skamligt, att kroppsaga der användes.»

Palonen: » — — — en nära tjegeåring yngling icke borde med ris bestraffas.»

Rehtorin huomauttaessa, etteivät demonstratiot ole luvalisia »med gaf Råbergh, att ungdomens beteende väl icke varit passande, men att å andra sidan klagomåls anförande tjenade till intet, emedan herigenom dock ej wunnes, hwad eleverne wilja.»

Lisäksi kävi selville, että Hellgrenin anteeksipyyntömatka oli yhteisesti suunniteltu, ja hän oli kieliopettaja Tallgrenille uhannut »att derest denna gång straff komme ett användas, ledsamheter kunde deraf blifwa en följd.» Niinkuin sitten kävikin.

Kuulustelut otettiin myös II luokan vanh. osaston 15 oppilasta mainitun välikohtauksen ja eräiden laiminlyöntien takia, joita oli sattunut näinä tapahtumarikkaina päivinä. Kaikki nämä myönsivät olleensa mukana metelöimässä ja selittivät, ettei kukaan ollut halukas ensimmäisenä noudattamaan rehtorin poistumiskäskyä.

¹ Lukiol. Lillja siitä huolimatta, että Hjelt väitti hänen olleen kauhiasti.

Jutusta langetettiin verraten ankara tuomio: 3 relegaatiota, 6 4 vrk:n karsserirangaistusta ja kaikille ankara varoitus.

Verrattaessa näitä levottomuuksia vuoden 1849 krakeliin huomataan selvästi, että civiteetti on kehittynyt ja lisännyt vaikutusvaltaansa. Sen sijaan, että 7 vuotta aiemmin suunnitelmallisuutta ei juuri nimeksikään ole havaittavissa, on tämän krakelin aikana civiteetti selvästi toiminnassa. Hellgreniä rangaistaessa tapahtunut rynnäkkö on selvästikin ollut etukäteen suunniteltu. Varmuutta ja päämäärästä tietoisuutta osoittavat myös kuulustelujen aikana sattuneet välikohtaukset.

6. Ensimmäinen lukiolakko (v. 1858).¹

Matematiikan lehtori *Neovius* ei tuntenut muuta tahtoa kuin omansa, vastustusta kohdatessaan ei hän osannut muuta kuin koventaa toimenpiteitään. Kun hän prorehtorina joutui usein hoitamaan rehtorin tehtäviä, syntyi hänen ja nuorison välille vaikeita ristiriitoja.

Kiivastuksissa annettu korvapuusti aiheutti syksyllä 1858 ensimmäisen vakavalaatuisen yhteenoton, josta oli seurauksena opintolakko — johon keinoon lukiolaiset muuten myöhemmin turvautuivat Neovista vastaan »taistellessaan». Mainittuna syksynä olivat krakelille edullista maaperää valmistaneet eräät ankarat rangaistukset, joiden aiheuttajana Neoviusta lukiolaisten keskuudessa pidettiin. Välien kireyttä osoittaa 16. X. Neoviuksen ikkunaan liimattu uhkauskirjelmä.

11. XI Neovius antoi jostain syystä eräälle I-luokkalaiselle korvapuustin, jolloin luokka yhtenä miehenä nousi ja jätti Neoviuksen yksinään luokkahuoneeseen. Iltarukousta alettaessa luokka toistamiseen osoitti mieltään — tällä kertaa tömistämällä.

¹ *Tigerstedt*, e.m.t., s. 39 ss., 125 ss.

Tapaus aiheutti ankaran kuulustelun, jossa kuitenkin rehtorin diarion mukaan 'kukin erikseen ja kaikki yhdessä kielsivät syyllisyytensä', joten 'kaikki olivat yhtä syyllisiä'. Tästä syystä kolmelle lukiolaiselle tuomittiin annettavaksi ruumiillista kuritusta. Kun Hjelt kutsui ensimmäisen näistä kolmesta esiin, ilmoitti tämä, ettei aikunut antaa lyödä itseään,¹ ja vaikka Hjelt uhkasi 6 kk:n relegaatiolla, sai hän edelleen saman kieltävän vastauksen. Samoin suhtautuivat myös toiset kaksi, joten kaikki kolme erotettiin lukiosta.² Silloin teki civiteetti lakon ja pysyi poissa lukiosta 15. XI iltaja 16. XI aamupäivän.³ Lisäksi hankkivat useat vanhempiansa tai holhoojiensa luvan erota lukiosta. Lehtori Helsingiuksen välityksellä lakko saatiin loppumaan, ei kuitenkaan uhkauksitta ja kiihkeittä neuvotteluitta.

7. *Neovius-krakeli vuonna 1859.*⁴

Marraskuun 4 p:nä 1859 klo 9 ap. *Neovius* yllätti absentoivat lukiolaiset Bergrothin ja Lundeniuksen pelaamassa korttia asunnossaan. Edellinen tunnusti tekosairautensa heti, ja *Neovius* rankaisi häntä suoralta kädeltä — *Neovius* hoiti nimittäin silloin rehtorinvirkkaa — 4 vrk:n karsserilla. Lundenius sen sijaan edelleen oli olevinaan sairas. Seuraavana päivänä *Neovius* tuomitsi hänet sekä Savoniuksen, joka sillä välin oli joutunut kiinni huolimattomuudesta ja niskoittelusta, kärsimään ruumiillisen rangaistuksen.

9. XI on rehtorin diarioon merkittynä prorehtorin ilmoitus, että hänen aikoessaan panna mainittua rangaistusta toimeen luokka, johon delinkventit kuuluivat, oli sekä luokkahuoneessa että rukoussalissa tömistyksin ja huudoin loukannut

¹ *Tigerstedtin* kuvaukset jonkinverran ristiriidassa keskenään. Vrt. s. 15 ja e. m. k.

² Tuomiosta valitettiin, mutta tuloksetta. ÅBO DOMKAP. KRI-MIN. PROT. 22. XII. 1858, s. 56.

³ CONSIST. ECCL. PROT. 23. XI. 1858 s. 911.

⁴ RECT. EMB. DIAR. 4—12. XI. 1859.

hüntä. Tapauksesta kertoo Tigerstedt tähän tapaan.¹ Kun Neovius vitsoja kantavan vahtimestarin seuraamana saapui luokkaan toimeenpanemaan rangaistusta, tuomittu ilmoitti,² ettei hän aikonut antaa lyödä itseään. Samassa puhkesi meteli. Koko luokka tömistä voimiensa takaa, ja »Nisse ut» huudot kaikuivat läpi koko talon. Kalman kalpeana lähti Neovius tiehensä selittäen nuorukaisen erotetuksi 6 kk:ksi lukiosta. Iltapäivätuntien jälkeen lukiolaiset kokoontuivat rukoussaliin, kuten tapa vaati, mutta rukouksen sijasta he alkoivat ilman edelläkäypää sopimusta yhteisen tömistyksen. Opettajat jäivät saapumatta, ja meteli kesti pitkän aikaa. Lehtori Heikelin kehotuksesta nuoriso vihdoinkin poistui, mutta ei koteihinsa, vaan konventtiin. Sieltä lähetettiin lähetystö Neoviuksen luo vaikuttamaan tuomion peruuttamiseksi. Rivistössä ja laulaen lähdettiin joukolla hänen asunnolleen, mutta lähetystö ei saanut aikaan toivottua tulosta.

Palattuaan virkaansa hoitamaan rehtori Hjelt määräsi luokan pyytämään anteeksi Neoviukselta. 12. XI saapuikin hänen luokseen taas lähetystö, joka esitti anteeksipyyntöön ja toivoi — tällä kertaa vain Savoniuksen osalta — tuomion peruuttamista, mikä toivomus ei kuitenkaan tälläkään kertaa toteutunut.

Toveripiirissä ei absentoimista ole pidetty minään kiitosta ansaitsevana tekona.³ Tavallisesti seurasi siitä kumminkin vain karsserirangaistus.⁴ Lukiolaisilla on näin ollut syytä pitää tuomiota epäoikeudenmukaisen ankarana — siitäkin huolimatta, että tuomittu kaikesta päättäen on ollut hyvin huonotapainen nuori mies. Erikoisesti pani heidät ottamaan asian omakseen se seikka, että Neovius yritti ensin antaa ruumiillista kuritusta. Samantapaisen kohtauksen muisto edelliseltä lukuvuodelta oli vielä tuore.

Se, että civiteetti 12. XI esiintyy vain lievemmissä rikko-

¹ E.m.t., s. 126.

² Kuten edeltä käy ilmi, oli rangaistavia kaksi.

³ Vrt. esim. W.o.T. II., s. 5 ss.

⁴ COLL. GYMN. PROT. 28. IV. 1851, 14. II. 1852, 21. IV. 1852, 4. X. 1858 j.n.e.

muksesta tuomitun Savoniuksen puolesta, osoittaa että vastalauseitten myrskyn noustessa kurituskohtauksessa toimivana oli vain syvästi loukattu toverihenki, kun sen sijaan viikkoa myöhemmin toveripiiri hiljaisesti myönsi, että toinen rangaistus oli oikeutettu.

8. *Mielenosoitus Neoviusta vastaan (v. 1864)*¹.

Huhtikuun 14 p:nä 1864 lukion primus Helander saapui rehtorin luo esittämään nuorison kantelun *Neoviusta* vastaan. Tämä oli — niin väitti primus — kohdellut väkivaltaisesti lukiolainen Björkqvistiä, joka oli Neoviuksen luona scriptojaan hakemassa.

Kuulusteluissa kävi selville seuraavaa. Björkqvist oli käynyt mainitulla asialla Neoviuksen luona ja käyttäytynyt verraten sopimattomasti, josta syystä tämä oli läimäyttänyt häntä jonkin kerran ja ajanut hänet ulos. Tästä kimmastuneena oli luokka, johon lyöty kuului, seuraavana aamuna 8—10 poissa matematiikan tunnilta: Pari päivää myöhemmin huomautti Neovius, kun aamurukouksissa laulettiin 'Jumala onpi linnamme', että sitä laulettiin »i blott sådana fall, när någonting å Gymnasium war å färde»² ja lisäsi — verraten epäpedagogisesti kylläkin — »det passar för män att sjunga 'Wår Gud etc', ej för pojkar, hwilkas Gud är deras sjelfwiskhet och hwilkas lärare äro deras fiender». Seuraavalla tunnilla Neovius oli huomauttanut Schybergsonia huonosta ryhdistä, jolloin tämä oli vastannut, ettei hänen niin huonosti kohtelevan opettajan käskystä tarvinnut paremmin istua. Ulos ajettunakin tämä lukiolainen pysyi mielipiteessään ja toisti sen vielä kuulusteluissakin.

Siellä häntä puolusti myös lukiolainen Färlig selittäen, että »wi wille ej utsätta oss för att få oss kring örönen af lektor Neovius». He nimittäin olivat Neoviuksen pitäessä kuulus-

¹ COLL. GYMN. PROT. 22. IV. 1864; *Tigerstedt*, e.m.t., s. 126 ss.

² Epäilemättä oikea huomio!

telua em. poissaolon johdosta esittäneet koko luokan vastalauseen erittäin Björkqvistiä ja yleensä kaikkia kohdanneitten väkivaltaisuuksien johdosta. Heitä molempia rangaistiin karsserilla.

Rehtori huomauttaa diariossaan erikoisesti siitä, että syytetyt olivat kuulusteluissa kertoneet asiat aivan avoimesti, vieläpä paljon yksityiskohtaisemmin kuin lehtori Neovius oli syyttäessään asian esittänyt. Heillä ei ollut mitään salattavaa, toisin he mielestään eivät olisi voineetkaan toimia.

Lehtori Neovius ei siis ollut saavuttanut lukiolaisten luottamusta, vaan sen kokonaan menettänyt. Vaikkakaan he eivät kunnioittaneet sellaisia opettajia, jotka eivät pystyneet kuria ylläpitämään, eivät he voineet Neoviuksen kurinpitoa sulattaa. Keskinäinen ymmärtäminen puuttui hänen ja heidän väliltään; silloin oli lähellä pelon muuttuminen vihaksi.

9. Toinen lukiolakko (v. 1864).¹

Aivan syyslukukauden lopulla 1864 sattui krakeli, joka on laajin ja vakavin laatuaan Turun lukion historiassa. Sarja karsseri- ja relegaatiotuomioita ja niiden aiheuttamia deputaatiomatkoja kärjisti tilanteen, pidettiin kiivaita civiteetin kokouksia, ja kaikesta oli seurauksena 4 päivää kestänyt suurlakko. Kuulusteltujen lukiolaisten lausunnoista huokuu tavattoman voimakas toverihenki.

Syyslukukausi 1864 oli alusta alkaen levotonta aikaa. Jo 28. IX tapasi kaupunginviskaali joukon lukiolaisia »Stadt Hamburg»-ravintolassa. 29. IX heitettiin hänen ikkunansa kivellä rikki. 12. X useat opettajat valittivat yleistä laiskuutta, ja kolme lukiolaista joutui taas poliisin kanssa tekemisiin. 4. XII on rehtorin diariioon merkitty koko joukko muistutuksia:

¹ COLL. GYMN. PROT. 15—18. XII. 1864. (6 istuntoa ja 49 sivua pöytäkirjojal); V.U.V. & J.I., s. 216 ss.; *Tigerstedt*, e.m.t., s. 41 ss.

Maist. Reuter ilmoitti Schybergsonin kiellosta huolimatta poistuneen tunnilta. Schybergson määrättiin pyytämään anteeksi.

Lukiol. Wirtainen tavattiin »Societetshus»-ravintolassa tupakoimassa.

Lukiol. Färling ja Grönfors olivat kiellosta huolimatta viettäneet kemuja, joissa oli nautittu väkeviä. Grönfors erotettiin 6 kk:ksi lukiosta.

Maist. Schultz ilmoitti Renvallin lupaa pyytämättä poistuneen tunnilta. Renvall määrättiin pyytämään anteeksi.

Schybergson tuomittiin 4 vrk:ksi karsseriin anteeksi pyytämättömydestä.

Lukio siis oli aivan käymistilassa. 6. XII sai mainittu Wirtainen CONSILIUM ABEUNDIN sillä maininnalla, että ellei hän noudata sitä, hänet relegoidaan 4 kk:ksi. Tällöin lukio-laisten kesken ensi kerran oli puhetta lakon tekemisestä.

8. XII civiteetti päätti lähettää PRIMI CLASSIUM deputaationa rehtorin luo selittämään, että Wirtainen oli syytön siihen rikokseen, joka oli hänen viakseen pantu,¹ ja että oikea syyllinen tunnettiin, mutta ettei häntä aiottu ilmiantaa. Rehtori peruuttikin relegaation. 10. XII kokoonnuttiin uudestaan »Sångumiin» ja lähetettiin lukion primus Helander rehtorin luo vaikuttamaan myös Grönforsin relegaation kumoamiseksi. Rehtori sai kuitenkin Helanderin vakuuttuneeksi siitä, että tuomio oli oikeudenmukainen;² tähän tyydyttiin.

Samana iltana klo 9 syntyi ilman edeltävää sopimusta karsserin edustalla serenadi siellä em. neljää vuorokauttansa istuvan Schybergsonin kunniaksi. Kova meteli houkutteli rehtorin paikalle, jolloin joukko hajosi kuin tuhka tuuleen. Hän ehti kuitenkin tuntea 4 lukiolaista ja mennessään lukion pihalle tavoitti hän vielä toiset 4. Koska eräs näistä, Heikel, 10. XI oli saanut viimeisen varoituksensa, erotti rehtori hänet heti paikalla 6 kk:ksi lukiosta.

¹ Nim. kaupunginviskaalin ikkunoiden rikkomiseen.

² Tuomittu oli 12. X. saanut viimeisen varoituksen huonon elämän takia.

Seuraavana päivänä, sunnuntaina 11. XII, piti civiteetti taas kokouksen, joka lähetti Helanderin vielä kerran rehtorin luo pyytämään relegaation kumoamista tällä kertaa uhaten lukiolakolla. Kun hän palasi tyhjin toimin, päätettiin miltei yksimielisesti — äänet jakautuivat 79-1 — pysyä lukioista poissa, kunnes Heikelin relegaatio peruutettaisiin. Lisäksi päätettiin, että ne, jotka menisivät lukioon, erotettaisiin vuodeksi toveripiiristä. Kokouksessa oli vallalla usko, että Yliopiston tiedekunnat eivät ottaisi vastaan toveripiiristä suljettuja; tämän uskon oli aiheuttanut pari ylioppilasta, jotka suurella harrastuksella seurasivat tapahtumien kehitystä lukiossa.

Maanantaina, 12. XII, lukioon ilmestyi kaiken kaikkiaan 11 oppilasta — 90 %:n pysyessä uskollisena edellisen päivän päätökselle. Niistä, jotka lukioon olivat tulleet, oli suuri osa tehnyt sen vanhempiensa tai holhoojiensa pakottamina, jopa saattamina. Illalla lakkoileva civiteetti erotti jäsenyydestään nämä 11 lakkorikkuria; mutta julistettuaan viran puolesta tuomion Helander totesi omasta puolestaan ristiriitaa olevan siinä, että vanhemmilleen kuuluiset joutuvat toveripiiristä erotetuiksi. Erikoisen kiivaasti erotusta vastaan polemisoi Sahlberg, sillä seurauksella, että hän kahdentenatoista joutui erotettujen joukkoon.

Seuraavana iltana oli vielä civiteetin kokouksen suuri enemmistö lakon jatkamisen kannalla, mutta asiasta äänestettäessä jäi vähemmistöön, johon myös primus lukeutui, kymmenkunta lukiolaista.¹

Keskiviikkona tämä vähemmistö palasi lukioon. Sen jälkeen ei oppositiossa olevien toimista tiedetä mitään tarkempaa. Joka tapauksessa kokouksia on pidetty vielä samana ja seuraavanakin päivänä; kummassakin kokouksessa itsepin-
taisesti on pysytty lakon kannalla.

Näin ollen rehtorin oli pakko kutsua 15. XII klo 10 ap. COLLEGIUM GYMNASIUM koolle pohtimaan, mihin toimenpiteisiin olisi ryhdyttävä. Aluksi kuulusteltiin tavat-

¹ Tiedot ristiriitaisia: 5—6, 10—11, 25.

tavina olevia lukiolaisia, näistä ensimmäisenä primus Helanderia. Tämä antoi pitkän ja asiallisen selostuksen tapahtuneesta ja selitti, että »eleverne genom sin utevaror vills förmå rektor att återkalla — Heikels — utanför gymnasiet carcer skedda relegation».

Kuulustelujen jatkuessa sattui sellainen välikohtaus, että kaikki kuulusteltaviksi kutsutut livistivät tiehensä, eikä ketään tavattu. Tällöin turvaututtiin poliisin apuun 8 lukiolaisen paikalle tuomiseksi. Muut näistä saapuivatkin nyt kehoituksen voimalla, vain O. Hertzberg tuotiin 2 konstaa-pelin taluttamana — samainen mies, joka 12. XII oli kokouksessa ajanut erotustoimenpiteen läpi.

Vähän myöhemmin saapui lakkolaisten puolesta lukiolainen Kumlin rehtorin kotiin, pyysi »om tillgift för hvad som skett» ja lupasi lakkolaisten saapuvan lukioon. Niin saattoi lukutyö 16. XII jälleen alkaa.

Lukion 105 oppilaasta kuulusteltiin 70. Kuulustelematta on jätetty ne, jotka eivät alunperin lakkoon yhtyneet, osa niitä, jotka 13. XII civiteetin kokouksessa jäivät vähemmistöön ja 14. XII palasivat lukioon, ja luultavasti muutamat itsepintaisimmat, jotka edelleen pysyttelivät poissa. Jos joukosta erotetaan 4 sairaana ollutta tai eroaikeissa olevaa, jää jäljelle 66 lukiolaista, joista jokainen suoraan tunnustaa tekonsa ja on sitä mieltä, että hän »warit med om att orättvis behandling wederfarits.»

Seuraavassa kuulusteltujen tyyppijako:

	luku- määrä
I. Myöntää olleensa väärillä teillä, katu lakkopäätöstä ja sitä seurannutta toimintaa	10
II. Katsoo toimineensa parhaan ymmärryksensä mukaan seuratessaan civiteettiä, mutta myöntää rikkoneensa lukiota vastaan ja lupaa siinä suhteessa parantaa tapansa	18
III. Toiminut näin siksi, ettei tahtonut pettää tovereitaan, joita on paras seurata, vaikka keinot olisivatkin vääriä (!).....	5

IV. »Handlat orätt emot lagen, men rätt efter kamratkänslan», »anser sig ej kunnat handla annorlunda — — — hwarföre han icke heller ångrar sitt beteende», toimii vastedes samoin 33

Erikoista on, että III-tyyppisiä lukiolaisia on niin vähän. Useimmat siis osoittavat kukin kohdaltaan olleensa osallisia tapahtuneessa, eivätkä siis vain joukolla tehdyssä mukana.¹

Lukiolaisten säännölliset suhteet kouluunsa olivat jo pitkän aikaa olleet pahasti pingoituksissa ja katkeamaisillaan. Primuksen tuotua 11. XII kieltävän vastauksen rehtorilta, nuorten oma oikeustajunta, jonka mukaan ei ollut »orätt att deltaga i kamraters wäl eller we», yksinomaan määräsi asioiden kulun. Tällöin on lukiolaisista tuntunut siltä, kuin ei heillä enää olisi mitään yhteyttä tuohon maailmaan, jonka painostus »krakel»-sanana välähtäessä oli poistunut. Seuraava purkaus kuvaa mainiosti tilannetta.²

»Lukio on, kumppanit, yksi taisteleva seurakunta, koska, ah koska vihdoin voiton käsittää. — — — waan vihdoin tulee orjuus ylölliseksi ja silloin paiskaamme paulamme niin kuin miehet. — — — Dassilla³ on oikeus, koska sanoo: minä huomaan että kapinan henki on walloilla joukossanne, mutta onko hänellä yhtä oikein koska sanoo: kyllä minä sen tukehtutan. — — — Nyt on aika tehdä hyvän ja miehuullisen päätöksen. — — — Eikös sopis, jos mahdollinen on kukistaa niitä miehiä, jotka puhuvat isällisestä rakkaudesta, mutta kuitenkin owat walmiit kowasti rankasemaan.»

¹ Tässä yhteydessä mainittakoon eräästä Vaasan lukiossa sattuneesta tapauksesta, jonka yhteydessä 21. XI. 1861 pidetty rehtori *Odenwallin* puhe on kuvattuna (»scen») VERITAS ET JOCUS-lehdessä näihin krakelin aikoihin (1863 kl. N:o 3). Odenwall: — — — On aina ollut Vaasan lukiolaisten tapaista avoimesti tunnustaa tekonsa. Kun minä tiedustelin rikoksen tekijöitä, nousivat kaikki seisomaan. Oliko se oikein? Lukiol. v. Essen: Kyllä, kaikki olivat yhtä syyllisiä, elleivät juuri polkeneetkaan jalkaa, niin mielessään ainakin ottivat osaa. — Tätä sävyä ei käsitellyssä tapauksessa juuri huomaa. Toverihenki, joka huokuu vastaan, on kehittyneempi ja persoonallisempi.

² W.o.T.I., s. 58 ss.

³ Rehtori Hjelt.

On tavallista, että nuoret miehet tämänlaatuisissa tapauksissa eksyvät esiintymään liioitellun karkeasti.¹ Lukiolaisilla näinä suurina hetkinä tuollaiset ilmiöt olivat jotenkin harvinaisia. Niin tämä suuri tapaussarja jäi kauniina ja pysyvänä muistona lukiolaisten mieliin. VERITAS ET JOCUS-lehti aloittaakin syyslukukauden 1865 — keväällä se ei saanut ilmestyä — seuraavalla muistelmalla.

»Återblick. Påminnen I eder de omständigheter, under hvilka vi sist träffades! Påminnen I eder dessa sköna dagar, då I alla — — — som en man uppresten eder emot förtryckets svarta demoner, dessa dagar, då I voren färdiga att offra allt på kamratskapets altare? — — —»

Selostetun lukiolakon jälkivaiheet olivat seuraavat. Asiaa pohtiessaan COLLEGIUM GYMNASTICUM totesi, ettei tavallista rankaisuperustetta mitenkään voitu käyttää, olihan mahdotonta rangaista monta kymmentä lukiolaista karsserilla tai relegaatiolla. Ääniluvuin 3—1 COLLEGIUM päätti 19. XII seuraavista toimenpiteistä.

I. Nuorison oli saatava ankarat nuhteet, ja tulevaisuudessa oli rauhanrikkojat erotettava.

II. Ns. lauluseuran huoneisto oli suljettava määräämättömäksi ajaksi.

III. Järjestystä noudattavia tovereita oli toisten ystävällisesti kohdeltava.

IV. Stipendien jaossa oli käyttäytyminen erikoisesti otettava huomioon.

Näin tämä molemmin puolin mieliä kuohuttanut juttu saatiin pois päiväjärjestyksestä.

Vuonna 1867 näyttää tapahtuneen suurehko krakeli kevätlukukaudella. Tarkempia tietoja kuitenkin puuttuu.²

¹ *Spranger*, Nuoruusiän sielunelämä, s. 60.

² Vrt. VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 2. Krakelista on ainakin tehty civiteetin päätös. Samalla lukukaudella on myös 40 miehen voimalla pidetty serenaadi karsserin edustalla.

10. Kolmas lukiolakko (V. 1871).¹

24. III. 1871 lehtori *Neovius* ryhtyi hoitamaan rehtorin virkaa Hjeltin matkustettua paikkakunnalta. Edellisen vakavan selkkauksen jälkeen lukiolaispolvi oli jo ehtinyt kokonaan vaihtua.

30. III. lukiolainen Enebäck myöhästyi rukouksista, ts. hän tuli sisään kylläkin ennen rukouksen alkamista, mutta prorehtorin jo asetuttua paikalleen. Koska myöhästymisiä niihin aikoihin oli sattunut viljalti, nuhteli Neuvius nuorkaista ankarasti ja rankaisi häntä vuorokauden karsserilla. Tällöin nuoriso alkoi uhkaavasti mutista. — Aamupäivätuntien loputtua civiteetti kokoontui ilman erikoista kutsua huoneistonsa. Täältä Schybergsonin johdolla lähetettiin deputaatio prorehtorin luo vaatimaan Enebäckin vapauttamista. Neoviuksen vastaus kuului: »Packa er ut!», ja hän lisäsi, että klo 6 Enebäck pääsee pois karsserista, mutta Schybergson tulee hänen tilalleen. Nyt civiteetti päätti lähteä joukolla uudistamaan vaatimustaan ja uhkaamaan lukiolakolla. Neovius ei kuitenkaan ottanut lähetystä vastaan, ja niin olivat lukion oppisalit iltapäivän tyhjinä.

Klo 6 civiteetti kokoontui taas ja päätti 1:o lähettää lähetystön lehtori Arrheniuksen luo pyytämään häntä välittäjäksi, ja 2:o toistaiseksi lopettaa levottomuudet. Keskustelun kestäessä Neovius ilmestyi kokoushuoneeseen. Hän kertoi itse rehtorin diariossa asiasta näin.

»— — — Ådagalade dervid framför andra, eleverna Helsingius, Rosengren, Helander, Reuter, Schybergson och Palmberg ett vanartigt uppförande och uppenbar tredska att hörsamma prorektors upprepade anmaningar, att de genast hvar och en skulle begifva sig hem; följande morgon väl förberedde infinna sig till lektionerna, villig underkasta sig det straff, de ådragit sig, och icke vidare under den tid prorektor

¹ V.U.V. & J. II., s. 135. »Historik öfver Krakelet d. 30 Mars 1871, jemte åtföljande omständigheter». *Tigerstedt*, e.m.t., s. 127 ss.

handhade rektorsvärden tillåta sig någon likartad sammankomst.»

Mutta VERITAS ET JOCUS-lehden kertoman mukaan keskeyttivät puhetta vähän väliä huomautukset ja tömistykset.

Kuitenkin katsottiin parhaaksi noudattaa prorehtorin neuvoa, mikäli se koski kotiin menemistä, ja Neoviusta seurasi kadulla hanhenmarssissa iso joukko lukiolaisia. Neoviuksen perusteellisuutta osoittaa seuraava toimenpide, jonka pedagogista tarkoituksenmukaisuutta sopii epäillä: »Sedan eleverne låtit förmå sig att skingras, besökte prorektor någras qvarter och befunnos de hemma.»

Lehtori Arrheniuksen kehoitusta noudattaen tultiin seuraavana aamuna lukioon, jossa klo 12 aloitettiin kuulustelut. Samana päivänä — verrattakoon tutkimisnopeutta rehtori Hjeltin käsittelemiin tapauksiin — klo 6 Neovius julisti tuomion: 5 relegaatiota, 4 karsserirangaistusta ja kaikille ankara varoitus. VERITAS ET JOCUS kertoo, että tuomiota julistettaessa CIVES istuivat kaikessa rauhassa ja juttelivat keskenään (!).

Sen johdosta, että tuomiosta valitettiin, kehittyi asiasta pitkälinen välien selvittely kouluylivaltuutuksen ja Neoviuksen välille. Relegaatiot kumottiin 4. V., joten tuomituista III-luokkalaisista kaikesta huolimatta sinä kesänä tuli ylioppilaita.

VERITAS ET JOCUS pohtii asiaa seuraavaan tapaan. Levottomuudet ovat täysin oikeutettuja, ellei pahaa muuten voida kukistaa. Se, että civis syyttä joutuu karsseriin, on hirveä vääräys; siksi oli meillä oikeus aloittaa krakeli. Tämä osoittaa, että pidimme oikeuttamme lain yläpuolella. — Lähetystön lähettäminen oli välttämätön muodollisuus. Oppilaiden ja heitä edustavan lähetystön täytyy katsoa olevan opettajien yläpuolella siinä suhteessa, että näillä on oikeus lausua ajatuksensa heidän käyttäytymisestään.

Kirjoitus jatkuu civiteetin puheenjohtajan toiminnan kirjeellä arvostelulla. Hänen pelokkuutensa katsotaan aiheut-

taneen sen, että Neovius sai civiteetin ajetuksi ulos sen omasta huoneistosta. Lopuksi annetaan seuraava lyhyt arvostelu Neoviuksesta. Hänet hänen yksipuolinen ankaruutensa vei voittamattomiin vaikeuksiin, ja pelastuksen hän löysi pullosta. Tämä ilman ironista sivusävyä, pikemminkin säälien. BYTINGEN esittää tapauksen johdosta runon »Nisses tröst vid Flaskan under krakelet»¹. Senkin sävy pikemmin on Neoviuksen epäonnistunutta asemaa säälivä kuin sitä pilkkaava.

Kaiken korkeamman arvovallan kieltäminen kuuluu nuorten tavallisimpiin erehdyksiin. Tässä tapauksessa on kuitenkin enemmän kuin vain sitä. Rehtori *Hjelt* — 'Dasse' — oli rauhallisen johdonmukainen kurin käyttelyssä. Neovius sen sijaan oli jyrkän johdonmukainen, eikä ollenkaan huolinut ottaa huomioon vakinaisen rehtorin tapaa käsitellä nuorisoa.

Lukiolaisten ei ollut helppo hyväksyä sellaista arvovallan puuskaa, jota Neovius silloin tällöin edusti joutuessaan hoitamaan rehtorin tointa.² Heti kun *Hjelt* poistui paikkakunnalta, muuttui lukiolaisten asenne. VERITAS ET JOCUS kirjoittaa tähän tapaan: »Neovius oli *Hjeltin* sijaisena, mutta odotuksista huolimatta (!) ei CARCER ottanut täyhtyäkseen. — — — Kun Neovius lähetti Enebäckin karsseriin, syntyi mutinaa ja krakelin *toivo*».³

VI. KRAKELIEN PSYKOLOGIAA.

Edellä on useissa kohdissa viitattu krakelien psykologiaa valaiseviin tosiseikkoihin. Seuraavassa eräitä yleisiä piirteitä.

VERITAS ET JOCUS-lehdessä on sl. 1867⁴ kiintoisa kirjoitus, jossa nimimerkki g. G. g. (= M. G. Schybergson) esit-

¹ 16. XII. 1871.

² *Hjelt* joutui usein käymään Helsingissä valtiollisen toimintansa takia.

³ V.U.V. & J. II., e. m. k.

⁴ N:o 14.

tää seuraavia ajatuksia krakeleista. Krakelit ovat periodisia käymistiloja. Pedagogiikka keksii uusia tietojen ja tapojen opetustapoja, mutta ei ota huomioon näitä periodisia epäsovun ilmauksia, vaan lukee ne yksinkertaisesti nuorison kiivauden ja kokemattomuuden tiliin. Mutta asia ei tällä vaivattomalla tempulla (sic!) ole selvä. Syvin syy on koko opettajien ja oppilaiden välisessä suhteessa. Ellei tämä muutu, jatkuu krakeleissa ajoittain ilmenevä tyytymättömyys.

Ajatus krakelien periodisuudesta ei ollut uusi. Sen esitti arkkipiispa *Bergenheim* syyslukukaudella 1864 puhuessaan lukiolaisille silloisen krakelin jälkeen.¹ — Tässä huomiossa on epäilemättä perää. Liitepiirrokseen on tähdellä merkitty kaikki tunnetut krakelit; niitä ei missään kolmivuotisen lukiojakson ajalle saatu kahta enempää. Tämä periodisuus-otaksuma kuitenkin on rohkea yleistys, koska osa krakeleista, nimenomaan Legler- ja Neovius-jutut, juontaa alkunsa etupäässä opettajien luonteen ominaisuuksista.

Eräs piirre kuitenkin — varsinkin lukion loppuajalla — on krakeleille yhteinen: niitä edeltänyt aika on ollut tavalla tai toisella levotonta. Syyslukukaudella 1858 rehtorin diariioon on merkitty muistutuksia yksittäisiä oppilaita tai koko koulunuorisoa vastaan seuraavasti:

9. IX.	2	muistutusta
13. IX.	2	»
20. IX.	5	»
2. X.	1	»
16. X.	6	»
marraskuussa lukuisia muistutuksia.		

Samoin on ollut laita syyslukukaudella 1864.² Ja historiikin vuoden 1871 krakelista kirjoittaja aloittaa: lukukauden alusta asti oli civiteetillä ollut »sidosprång».³

Tämä tosiseikka panee monet krakeleista uuteen valaistukseen. Lukuisien hairahdusten takia on kurinpitovallan

¹ *Tigerstedt*, e.m.t., s. 227.

² Ks. s. 84—85.

³ V.U.V. & J. II., e.m.k.

ollut pakko tiukentaa otettaan. Seurauksena on ollut, että välit ovat kiristyneet — siitäkin huolimatta, että ajattelemattomat ja rumat teot on nuorten taholla tunnustettu sellaisiksi —, ja opettajien arvovalta on vähitellen häipynyt jäljettömiin. Tilanne on muuttunut sietämättömän kireäksi. Kaksi toisilleen vastakkaista maailmaa on paljastunut. Vapautuksen tästä tilanteesta on tuonut krakeli — lukion arvovallan kannalta oppositiohalun huippuilmentymä, lukiolaisen kannalta oikeustaistelu.

Jos menemme nuorten intomielen lainehtivaa pintaa syvemmälle, huomaamme, että kysymyksessä on korvikeratkaisu. Asiat ovat kehittyneet niin pitkälle, ettei samaa uraa ole voitu jatkaa. Ratkaisun ovat nuoret hakenneet tykkänään toisaalta. Jännityksiin kerääntyneet voimat ovat purkautuneet nuorten oikeudentajunnan ja metietoisuuden linjalla.

Tämän hahmotelman puolesta puhuu se tosiasia, että krakelien jälkeen on lukion painostava ilma kerrassaan puhdistunut, tavat parantuneet, ahkeruus lisääntynyt, ja myös civiteetin elämä vilkastunut.

Niinpä Neovius selostaessaan kevätlukukauden 1864 krakelia¹ toteaa nuorison ennen sitä olleen niin alakunnossa, ettei yksikään (sic?) olisi kyennyt suorittamaan kertolaskua 3-numeroisilla luvuilla. Mutta 26. IV. hän mainitsee yhä useamman oppilaan palaavan ahkeruuteen ja tottelevaisuuteen. Tähän Neovius katsoo ylimmän luokan kiitettävän esiintymisen vaikuttaneen enemmän kuin opettajien ponnistusten lukion tilan parantamiseksi.

VERITAS ET JOCUS-lehdessä² todetaan vuoden 1867 krakelin jälkeen tapojen parantuneen: Teologit istuivat ennen totilasi edessään, matemaatikot ja lainlukijat kävivät ravintoloissa punssia juomassa. Nykyään vain harva käy huonomaineisissa paikoissa. Syynä tähän on ajan henki, lähemmin sanoen viime krakelin vaikutus. Tähän kirjoittaja lisää:

¹ RECT. EMB. DIAR. 25. IV. 1864.

² 1867 sl. N:o 5.

— joka korporaatiolle oli vapauttava orjasota ja valmisti tietä tulevaisuudelle.

Mitä krakelien puhkeamiseen viime kädessä vaikuttaneisiin syihin tulee, muistuttavat tapaukset toisiaan suu-
resti. Viimeisenä syynä on ollut.

1840 lyönti,
1849 lyönti,
1856 ruum. rang., lyönti,
1858 lyönti, ruum. rang.,
1859 ruum. rang.,
kev. 1864 lyönti,
syks. 1864 relegaatio ja
1871 karsserirangaistus.

Edellä esitetyistä nuorten lausunnoista on todettavissa, miten ehdoton vaatimus lukiolaisille oli heidän ruumiillinen koskemattomuutensa. On myös osoitettu, että ruumiillista rangaistusta on virallisena rankaisumuotona hyvin säästeliäästi käytetty. Näiden tosiasioiden valossa ylläoleva luetelo on varsin ymmärrettävä. Kolmesta tiettävästi toimeenpannusta ruumiillisesta rangaistuksesta yksi (v. 1856) synnytti krakelin¹, toisista edellinen päätti primuksen pahoinpitelyjutun, jälkimmäinen määrättiin huonosta elämästä,² eivätkä kummatkaan viimeksi mainituista ole tiettävästi aiheuttaneet meteliä. Edellisiä vielä ankarampia rangaistuksia on — kuten on aiemmin esitetty — käytetty verraten paljon. Siitä huolimatta ne vain harvoin ovat olleet krakelien aiheena. Asian laita tuskin lienee niin, että relegaatio rangaistuksista ankarimpana ei olisi voinut herättää vastustusta. Nuorethan eivät suunnitelmiansa ja mahdollisuuksiensa välistä ristiriitaa yleensä ota huomioon. Vuoden 1864 suuren lukiolakon aikana yritettiin saada useampiakin relegaatioita peruutetuiksi. Seuraava katkelma lukion viimeiseltä vuodelta osaltaan valaisee asiaa.³

»Wi äro vana att grina emot lifvets olika förhållande, må

¹ S. 78 ss.

² COLL. GYMN. PROT. 24. X. 1856.

³ BYTINGEN 1872 kl. N:o 11. Nimim. R. A. (= F. Stenfors.)

de sedan vara milda eller icke. — — — Detta oförsonliga 'amen' uppenbarar sig för oss merendels i formen af relegation. Såsom vi veta har det nyligen vändt sin sabel mot en af våra kamrater. Wi veta äfven de ringa orsaker, som hafva manat den svarta vålnaden ur sin graf. På den algebraiska vägen kunna vi närmare bestämma dem. De äro: $r + i + n + g + a - r$. Det har varit dagens fråga, om det gifs en possibel möjlighet att rädda sig ur denna 'boga'. — — — Om 'collegium scholasticum' hade sammanträtt, skulle — — — man haft två utvägar.»

Siihen, että relegaatio niin harvoin on nostattanut krakelin, luultavasti ovat seuraavat seikat syynä. Relegaatioiden aiheena on kaikkein useimmin ollut huono elämä, juopottelu, tappelu tai jatkuva absentoiminen. Lukiolaiset, vaikkakaan eivät tavoiltaan kaikki aivan mallikelpoisia olleetkaan, eivät periaatteessa hyväksyneet huonoja elämäntapoja. CODExkin kielsi huonon elämän; ja eräässä suhteessa tätä kieltoa noudatettiin tarkasti: civiteetin huoneistossa ei juopoteltu. Mainitun laatuisten rikkomusten käsittelyn katsottiin kuuluvan lukion opettajiston velvollisuuksiin, onpa tiedossa tapauksia, jolloin lukiolaiset ovat pyytäneet siltä taholta apua saadakseen langenneen toverinsa palautetuksi hyvälle tavoille. Mainittakoon myös vuoden 1864 suurlakosta tapaus, jossa civiteetti vaati rehtorilta erään relegaation peruuttamista, mutta josta vaatimuksesta kaikessa hiljaisuudessa luovuttiin, kun hän sai lähetystön vakuuttuneeksi tuomion oikeudenmukaisuudesta.

Mitä viimeisiin kahteen krakeliin tulee, ovat lukiolaiset pitäneet jaeltuja rangaistuksia vallan liian ankarina; ehkä niin on ollutkin asian laita. Mainitut krakelit ovat kuitenkin olleet sen laatuisia, että niitä edeltänyt levoton aika kuitenkin tavalla tai toisella hakeutunut käännepisteeseen. Tätä osoittaa myös edellä esitetty nuoren kirjoittajan analyysi: ratkaisevaa, krakelin aiheuttavaa tapahtumaa odotettiin.

Civiteetin toiminta piristyi krakelien jälkeen — niin mai-

nittiin. Tämä on kuitenkin ollut ohimenevän laatuinen ilmiö. Kun olot tasottuivat normaalisiksi — lukion kannalta katsottuna —, on toverielämä hetkisen kuljettuaan kiihkeämmässä tempossa alkanut muodostua laimeaksi. Syynä tähän on ehkä ollut se, että yhteisen, innostavan asian puutteessa lukiolaiset ovat etsiytyneet yksityisiin 'klikkeihin' ja hakeneet 'privaatti'-huveja. Näin ovat asiat usein kehittyneet siihen, että lauantai-iltojen kokouksiin saapuva joukko hupeni kouralliseksi innostuneimpia nuorukaisia, kun »Civiteten spatserade i stället i allsköns lugn i Pinellan och åhörde musiken derstädes».¹

VII. LUKIOLAISTEN SUHTAUTUMINEN OPETTAJIINSA.

Siinä eloisassa kuvassa, joka jälkipolville Turun lukiolaisista on jäänyt, on sävyä antavat osansa itsenäisyysvaatimusten ehdottomuutta ja rehellistä, hyvää tarkoittavaa suhtautumista opettajistoon, mutta myös tehostettua epäilystä kaikkea yläpuolella olevaa kohtaan. Pikemmin kuin yhteisen kokonaiskuvan komponentteina, esiintyvät nämä 'elämänmuodot' itsenäisinä kudelmina, joista yhden ollessa kirkkaasti valaistuna muut jäävät varjoon.

Lukiolaisilla oli nuoruusiän suomen perusedellytyksen lisäksi kaikki muutkin edellytykset pitää itseään 'valtiona valtiossa': heillä oli vapaa, ylioppilaskorporaatiota muistuttava konventti, ja heitä kohdeltiin 'alemman asteen akateemisina kansalaisina'. Edellä on esitetty useita tästä itsenäisyydestä tietoisuutta uhkuvia kirjoituksia. Ankarasti arvosteltiin civiteetin johtohenkilöitä, elleivät he toiminnassaan tohtineet noudattaa tätä suuntaviivaa. Niinpä syksyllä 1865 silloinen civiteetin puheenjohtaja Öhrbom herätti yleistä tyytymättömyyttä, sillä »i förhållande till perukerna var han ständigt ödmjuk och undergifven».²

¹ V.U.V. & J. I., e. m. k.

² V.U.V. & J. I., e. m. k.

Tyypillinen myös on civiteetin edistymistä pohtiva kirjoitus VERITAS ET JOCUS-lehdessä vuonna 1867.¹ Siinä toivotaan kireyttä suhtautumisessa opettajiin edellyttävien pykälien häviävän CODEXista. Perusteluissaan kirjoittaja mainitsee, ettei välien paraneminen suinkaan edellytä opettajien tohvelin alle joutumista, sillä uusia opettajia tulee vanhojen peruukkien tilalle. Heillä on tarvittavaa ymmärtämystä, sillä he ovat itse olleet mukana taistelemassa painostusta vastaan. Mitä silloisilta opettajilta oli odotettavissa, sen osoittaa runokatkkelma mainitun kirjoituksen jatkosta. Siitä henkii valtava epäily silloisia opettajia kohtaan:

»Det lär just aldrig väl hända,
att Dassens kraftiga händer
Skall päja ett folk som han klätt,
att Giftici² rostiga tänder
Sku' grina af välbehag mot dem
som de älskat att bita — — —.»

Nimimerkin g. G. g. krakelien syitä pohtivassa kirjoituksessa, jota jo aikaisemmin on käytetty hyväksi, arvostellaan opettajistoa näin: Rehtori ei ota askeltakaan lähestyäkseen meitä, vakoojien kautta osoittaa hän harrastustaan toverielämää kohtaan. Karsserirangaistuksilla ja relegaatioilla pitää hän tulevaisuudestamme huolta. Muutkin opettajat ovat yhtä jäykkiä ottamaan osaa meidän elämäämme. Rohkaisevaa sanaa ei juuri kuule. Ei ole ihme, että heidän luonnekuvansa muodostuu niin vihattavaksi.

Aivan jyrkästi suhtautuu asiaan nimimerkki Fg (= F. Färlig), jonka kirjoituksesta Torwossa seuraavat otteet³ ovat. »Weljet! Lukion määrä on valmistaa nuorukaisia Isänmaan palvelijoiksi — — —. Onko sun sydämes' joskus hakannut, niinkuin yhden vapaan ihmisen sydän lyö?» Valitettuaan rehtorin kantelujärjestelmästä ja ilmiantoja vaativasta kuulustelutavasta Fg jatkaa: » — — — (epäilen), että Nemesis Divina walwoo, minä rupeen epäileen oikeuden wih-

¹ Sl. N:o 5.

² GIFTICUS = lehtori Lindelöf.

³ W.o.T. I., s. 66.

doista voittoa. Ei mikään tunne tykönäni ole suurempi sitä syvää ylenkatsetta, jota kannan sille ihmiselle, joka on syy ja alku kaikkeen pahaan kun 8 vuoden kuluessa on tapahtunut Turun lukiossa.»

Ei ole kiellettävissä, että erältä Turun lukion opettajilta on puuttunut silmää huomaamaan, miten suuri merkitys toveripiiriin moraalilla, kunnian ja solidaarisuuden tunteilla oli. He käyttivät varsin usein kurinpidossaan keinoja, jotka, jos he olisivat paremmin ymmärtäneet nuorten elämää, olisivat sietäneet tulla hyvin varovasti käytetyiksi.

Siitä huolimatta, että lukiolaiset näin monasti joutuivat kohdistamaan reaktionsa opettajiensa persoonaan, on yhdyttävä *Tigerstedtin* esittämään mielipiteeseen,¹ etteivät nuoret suurin piirtein katsoen tehneet itseään syypäiksi sellaisiin opettajiin kohdistuviin tekoihin, joita heidän olisi jälkeensä pitänyt hävetä. Ne muutamat poikkeukset, joihin tässä ei ole syytä lähemmin kajota, ovat aivan sporadisia ilmiöitä.²

Useimpien opettajien tunneilla vallitsi hyvä järjestys, mutta oli tietysti myös opettajia, jotka eivät juuri koskaan saaneet kuria säilymään. Näitä ei kunnioitettu, mutta toisaalta ei heidän kiusaamistaankaan pidetty kunniaakkaana. Kun esim. ranskan kielen opettaja Lefrén sai rehtorilta muistutuksen tunnilla sattuneesta metelistä, toivoi VERITAS ET JOCUS toverien tulevaisuudessa käyttäytyvän kunnollisesti häntä kohtaan.³ Nimimerkki -f.-d.-n asettaa samaisessa lehdessä⁴ vastattavaksi seuraavan kysymyksen. »Är det orätt att förorda ett ärligt uppförande mot våra lärare, äro icke äfven de menniskor, medborgare i vårt gemensamma Fosterland?»

Oppilaat ja opettajat olivat lukion ulkopuolella tuskin ollenkaan kanssakäymisissä. Siitä huolimatta oppilaskunta opet-

¹ E.m.t., s. 228.

² Tarkoitamme kostoksi tapahtuneita, usein juovuspäissä sattuneita ikkunan rikkomisia t.m.s. Ks. COLL. GYMN. PROT. 4—11. V. 1846; 18. XII. 1863; 10. XI. 1868; j.n.e.

³ 1867 sl. N:o 3.

⁴ 1866 sl. N:o 3.

tajien juhlapäivinä usein IN CORPORE lippu etunenässä ja laulaen marssi heidän asunnoilleen. Primus piti sydämelisen onnentoivotuspuheen, ja civiteetti kohotti raikuvan eläköön-huudon.

Opettajiin suhtautuminen on ollut civiteetissä kaikkein tärkeimpiä keskustelun aiheita. Se on aiheuttanut kiivaita sanasotia, vuolaita kirjoituksia VERITAS ET JOCUS-lehteen, jopa organisaatiota vailla olevia puolueryhmyksiä civiteettiin. Tästä syystä esitetään seuraavassa nimimerkin g. G. g. kuvailema puoluejako vuodelta 1867.¹

LIBERAALIT
(enemmistöpuolue)

Vaatii civiteetin jalostamista ja codexin mukauttamista nykyajan vaatimuksia vastaavaksi. Jokaista civistä, joka poikkeaa siitä, minkä civiteetti näkee hyväksi, on rangaistava. Kiireä suhde opettajiin on lopetettava, harrastusten kohottava korkeammalle tasolle kuin ennen.

KESKUSTANA

I-luokkalaiset tottumatomina määritlemään kansaansa

KONSERVATIIVIT
(oppositiipuolue)

Civiteetin huonontumisen ehkäisemiseksi on vanhat tavat ja muodot säilytettävä. Codexia ei saa muuttaa. Toiminta pysytettävä salaisena. Keskinäiset rangaistukset supistettava mahdollisimman vähin. Opettajat ovat vihamielisiä meitä kohtaan, siis on vastattava samalla mitalla.

Kirjoittaja perustelee näiden puolueryhmitysten tarpeellisuutta viittaamalla enemmistöpäättösten aiheuttamiin ikäviin kokemuksiin. Edellisen lukuvuoden aikana nimittäin oli päätetty krakeli ja myös serenaadi karsserin edustalla siellä istuvan lukiolaisen, Eekin kunniaksi. — Siitä huolimatta, että mielipiteiden vaihtaminen civiteetin kokouksissa oli hedelmällisyytensä takia erittäin suotavaa, toivoo kirjoittaja »må enhet och kraft råda i handlingen; det är genom öfverläggning i rådslag och kraft i handling som allt vinnnes.»

¹ VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 2.

VIII. CIVITEETTI SOSIOLOGIS-PEDAGOGISENA MUODOSTUMANA.

On perin vaikeaa laatia menneen vuosisadan lukiolaisten yhteisöstä yhtenäistä sosiologista kuvaa, jossa sekä yhteisön sisäiset, yksilöiden ja ryhmien väliset prosessit, että niitä vastaavat suhdetilat, sosiaaliset muodostumat ja myös yhteisön käyttäytyminen kokonaisuutena olisivat edustettuina. Tutkijan käytettävissä on hyvin vähän ensinmainittuun ryhmään kuuluvaa ainesta; ja yksin jälkimmäisistä tosiseikoista lähtien kokonaiskuvaa ei pätevästi saata johdella.

Kouluyhteisön sosiaalisen elämän laatuun ja ominaisuuksiin vaikuttaa lukuisa joukko tekijöitä, joita tuntematta yleensä on mahdoton täysin käsittää niitä muotoja, joissa se ilmenee. Siinä mielessä kukin kasvatusyhteisö on omalaatuinen. Pääasiallisimmat mainituista tekijöistä ovat ryhmittelävissä seuraavasti:¹

1. Yhteisön muodostamien yksilöiden ominaisuudet.
2. Yhteisön kokoomus ja rakenne (suuruus, yksilöiden riippuvaisuus toisistaan, ryhmät j.n.e.).
3. Yhteisön elämänympäristö (työn ja vapaa-ajan järjestely, opettajiston suhtautuminen, yhdessäolo koulun ulkopuolella).

Ne nuorukaiset, jotka muodostivat civiteetin, olivat suurimmaksi osaksi iältään 17—20-vuotiaita. Tämä ikäalue ei kehityopsykologisesti katsoen ole yhtenäinen, vaan siihen sisältyy osia sekä nuoruusiän levottomasta että sen rauhallisesta ajasta, joita *Lilius* nimittää kuohunta- ja seestymisajoiksi.² Nämä kaudet eroavat eräissä suhteissa huomattavasti toisistaan;³ meidän ei kuitenkaan tarvitse tätä eroa yhteisön kokonaisuutta käsitellessämme ottaa huomioon, koska samalla kun nuoremmat lukiolaiset vielä olivat taipuvaisia alistumaan johdettaviksi, heidän vanhemmat tove-

¹ *Koskenniemi*, Soziale Gebilde und Prozesse in der Schulklasse, s. 253—254.

² Kasvavien tunne-elämä, s. 182.

³ Ks. esim. *Spranger*, e.m.t., s. 158.

rinsa, jotka vaativat oikeutta itse mahdollisimman paljon määrätä asioistaan, olivat näiden johtajina. Tähän heillä olikin mainio tilaisuus, koska lukion johto huomattavassa määrin edellytti nuorison itsehallintaa.

Mitä tulee lukiolaisten keskeisiin suhteisiin ja näihin liittyviin ryhmiin, niin niistä ei tiedetä paljoakaan. On vain olettavissa, että toisaalta se tosiseikka, että suuri osa lukiolaisia asui »kaupunkikortteerissa», vieraassa ympäristössä, ja toisaalta se, että tässä iässä yhteenkuuluvaisuuden tunne on yleensä huomattava, ovat aiheuttaneet sen, että lukiolaisten kesken on vallinnut lukuisasti pysyviä toveruussuhteita. Varmasti lisäksi tiedetään, että lukiolaisten yhdessäolo koulun ulkopuolella on ollut huomattavan vilkasta.

Myös yhteenkuuluvaisuus yleensä lienee ollut varsin suuri. Kauniina todistuksena tästä ovat kuolleiden tovereiden muistolle kirjoitetut sanat toverikuntalehtien palstoilla.¹

Relegoiminen, varsinkin kun sen alaisiksi joutui pelottomasti civiteetin kunnian ja itsenäisyyden puolesta esiintyneitä nuorukaisia, koski kipeästi koko toveripiiriin. Sen jälkeen kuin elämä jo lukiossa kulki tavallista, tasaista kulkuaan, muisteltiin kovan kohtalon toveripiiristä riistämiä surulla:

»En kropp är hädangången,
En frihetens martyr han är
Och våra hjertan saknad bär. — — —»²

Koulun vaikutus kasvatusyhteisöön on suuri. Lukion rakenteen ja yleisen järjestyksen vaikutuksesta oppilaitten elämään jo on mainittu. Opettajiston vaikutusta pohdittaessa, erikoisesti mitä tulee kurinpitoon, on otettava huomioon seuraavaa. Lukion opettajisto yleensä on oikeassa hengessä käytellyt kuria. Opettajien ja heidän oppilaittensa väliset suhteet eivät näytä heidän käsityksensä mukaan olleen pelkästään yksilöllisen oikeusperiaatteen mukaan järjestettä-

¹ Ks. esim. kauniita muistosoja Helander-vainajalle, VERITAS ET JOCUS 1866 kl. N:o 13.

² BYTINGEN 1872 kl. N:o 12.

vissä, oppilasta ei ole käsitetty vapaaksi persoonaksi, jonka on järjestettävä suhteensa ylempiinsä halutulla tavalla muiden käytöksestä riippumatta, vaan hänen elimellinen riippuvaisuutensa civiteetistä on otettu huomioon. Tähän viittaa se, että usein näytään opettajien taholta ymmärretyn kurin ja järjestyksen olevan yhteisöstä riippuvia käyttäytymistapoja, ja että järjestyssäännökset tämän takia eivät saata olla jäykästi muuttumattomia. Edellä selostetut krakelit poikkeuksellisuudellaan juuri osoittavat, että säännölliset suhteet opettajien ja oppilaitten välillä olivat sanotulla tavalla perusteltuja.

*Petersen*¹ on huomauttanut, että menneinä aikoina koulun johto yleensä oli taipuvainen kurin tehostamiseen sinänsä, ja että tästä menettelystä on seurauksena yhteisön sosiaalisen elämän nuutumisen ja pirstoutumisen siten, että oppilaat pitäytyvät eristyneeseen asemaan. Turun lukion historia osoittaa, että oppilaiden ja opettajiston välillä on ollut selvä juopa; sitä ei kuitenkaan voida pitää sen suurempana kuin nykypäivän lukioasteella. Sen sijaan on varmasti todettava, että useat opettajista osasivat oikealla tavalla ottaa huomioon civiteetin luonnollisena voimatekijänä.

Kaikki edelläluetellut tekijät ovat olleet omiaan vaikuttamaan sen, että civiteetti Turun lukiossa useimmiten on muodostanut varsin yhtenäisen sosiaalisen muodostuman. Tämä muodostuma voitaneen lukea sellaiseksi yhteisöksi, jota *Spranger* nimittää o l e m u s y h t e i s ö k s i, ja joka mainitun tutkijan määritelmän mukaan sulkee piiriinsä persoonallisen arvoelämän kokonaisuuden täydellisesti tai likipitään.

Tälle yhteisölle ominaiset piirteet ja sen vaikutus jäseniinsä ansaitsevat tulla seuraavassa kokoavasti esitetyiksi.

Civiteetin objektiivisimpia piirteitä ovat tavattoman voimakas me-tietoisuus ja traditiokiinteät tavat ja tottumukset. — Me-tietoisuus ei ole ollut ainoastaan staattista, vaan myös dynaamista. Tarkoituksena on selvästi ollut yhtynein voimin vaikuttaa opettajistoon ja niin

¹ Führungslehre des Unterrichts, s. 73—76.

saada asiat sujumaan haluttuun tapaan. Tämä yhteistunteen välikappaleeksi asettaminen periytyi Turusta Vaasan lukioon, jossa rehtori *Odenwall* kävi ankaraa taistelua sitä vastaan¹ kutsuen sitä 'Turun hengeksi'.

Lukiolaisissa on myös havaittavissa tietoisuutta Isänmaan — he kirjoittivat sanan aina suurella alkukirjaimella! — hyväksi tehtävästä työstä, joka heitä kaikkia odotti. On myös luultavaa, että 1800-luvun suuret yleismaailmalliset tapaukset vaikuttivat lukiolaismieliin enemmän kuin mitä tähän asti on oltu taipuvaisia myöntämään.

CODEx — lukion loppuaikoina kieltämättä eräiltä osiltaan anakronistinen kokoelma — säilytti elinvoimansa ihmeteltävän kauan. Tämä toveripiirin moraliteetin kiteytymä näyttää paljon suuremmassa määrässä vaikuttaneen yhteisönsä kuin tämä siihen. Tietysti kukin lukiolaispolvi omalla tavallaan tulkitsi CODExin säännöksiä — jos niitä ylipäänsä aina on kirjoitettuna säilytettykään. Oikeampi olisi tässä tapauksessa oikeastaan civiteetin sijasta puhua sen johtavista henkilöistä, sillä he useimmiten ovat civiteetille tehneet selväksi, mitä se tunsu ja tahtoi. Civiteetti on olemassaolonsa raikkaudesta ja suoraviivaisuudessa saanut olla paljon kiitollinen useille itsenäisille ja jaloluonteisille johtajilleen, joiden olemassaolo on kiistämättömänä todistuksena civiteetissä vallinneesta arvojärjestyksestä.

Miltei kaikissa krakeleissa on havaittavissa ainakin heikosti hahmottunut lukiolaismoraliteetti opettajien moraalikäsitystä vastassa. Mitä erikoisesti vihattuihin ruumiillisiin rangaistuksiin ja lyönteihin tulee, on hyvin luultavaa, että lukiolaisilla oli ainakin heikko tietoisuus siitä, mitä merkitsi, etteivät he käyttäneet pennalistisia menoja. Tämä tietoisuus lienee osaltaan vaikuttanut siihen koskemattomuuden vaatimukseen, jonka lukiolaiset usein esittävät.

Kysymykseen »Hvem är en sann och styf civis?» esittää

¹ E.m.t., s. 154. Vrt. *Döring*, Psychologie der Schulklasse, s. 2.

² MORGONBLADET 1878 N:o 85.

nimimerkki g. G. g seuraavan vastauksen.¹ »En sann civis känner icke allenast kamratlifvets glädje, han vet också att kamratskapet innebär förpligtelser, stora och heliga förpligtelser.»² Nämä velvollisuudet kuvastuvat erikoisesti suhtautumisesta yleisen tahdon rikkojiin, joiden osaksi tullut tuomio oli ankara. On syytä mainita, että tässä kohden meneteltiin usein erittäin korrektisti. Niinpä oli suhtautuminen tovereihin, jotka krakelin sattuessa olivat enemmän sidottuja vanhempiensa tai holhoojiensa kehoituksiin kuin civiteetin päätöksiin useimmiten 'ymmärtävää'.

Oikeuden mukaisuuden vaatimukset on otettu nuorten taholla huomioon. Esimerkkinä tästä tapaus vuodelta 1867:³ »Nyligen fällde kamratskapet en ganska rättvis dom öfver en som med bedrägeri och list sökte öfverskyld sin brottslighet; straffet var visserligen strängt, men dock rättvist.» Oikeudenmukaisuus vaati myös suhtautumaan avuliaasti vähävaraisiin tovereihin, vaikka on myönnettävä, että horjumista mainitussa suhteessa on huomattavissa paljon.⁴

Erikoisen maininnan ansaitsee se vastuuntunto, jonka miltei poikkeuksetta tapaa krakelien aiheuttamien kuulustelujen pöytäkirjoista. Mikä oikein tehdyksi tunnettiin, se myös tekona suoraan tunnustettiin.

Vielä voimakkaampi kuin vastuuntunto oli solidaarisuuden tunne. Ei käynyt päinsä, että toveri olisi kannellut toveristaan tai ilmiantanut hänet. Kun suuret arvot olivat kysymyksessä, ja koko civiteetti taisteluasenteessa, oli vastuun yhteys horjumaton.⁵ 'Kaikki yhden ja yksi kaikkien puolesta' oli sekä innostavana periaatteena että käytännön ohjeena.⁶

¹ VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 7.

² Harvennus tämän kirjoittajan.

³ VERITAS ET JOCUS 1867 sl. N:o 15.

⁴ Esim. laaja riitakysymys 'Ett pecuniärt kamratskap' erään lauluseuramaksun maksamatta jättämisen johdosta. VERITAS ET JOCUS 1866 sl. N:osta 15 alkaen.

⁵ Vrt. myös. W.L. s. 224, ja MORGONBLADET 1878 N:o 97.

⁶ Vain kerran on kuulustelupöytäkirjoissa havaittavissa toisten syytelemistä: COLL. GYM. PROT. 10. XI. 1869. Kyseessä oli erään

Toverikunnian loukkaamattomuus on ollut hyvin tärkeä asia, salaisuuskannan säilyminen CODEXin säännöksissä ja civiteetin toiminnassa on tästä todistuksena. Civiteetin asioita ei saanut ulkomaailmalle paljastaa; jos näin kävi, tunnettiin toveripiirin kunnian tulleen loukatuksi. Primuksen pahoinpitelyjuttua esitettäessä tämä seikka on tuotu esiin yhtenä päävaikuttimista.

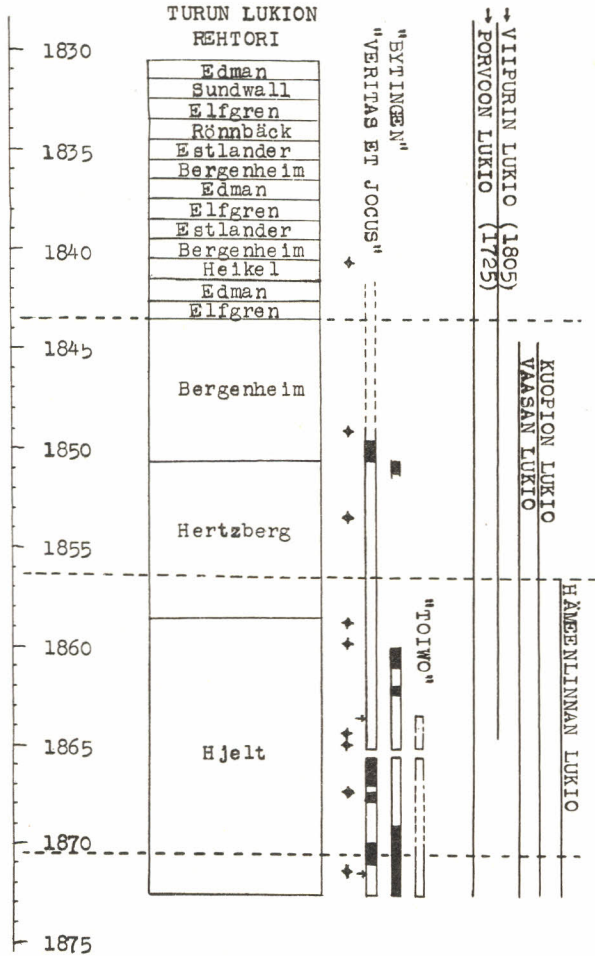
---

ikkunan rikkominen. Aluksi kaksi toveruksista otti syyn päälleen, ilmeisesti pelastaakseen kolmannen, joka oli vaarassa joutua relegoiduksi. Samainen mies oli pakko poliisin avulla tuottaa lukioon. Ilmevä toistensa syyttely ehkä johtuu siitä, että mainitut 2 toveria ovat havainneet uhrauksensa turhaan tehdyiksi.

Liite.

Selityksiä: Oheiseen kuvioon on tähdellä merkitty kaikki tiedossa olevat krakelit. Niinikään lukiolaisten lehtien kohdalle on merkitty, milloin ne todennäköisesti (kaksoiskatkoviiva) ovat ilmestyneet, ja miltä ajalta lehtien numerot ovat jäljellä (paksu viiva), vielä pienellä nuolella tuntemattomiin lehtien numeroihin kohdistuvat viittaukset. Vaakasuorat katkoviivat tarkoittavat koulujärjestyksiä.

KÄYTETYT LÄHTEET.

I. Arkistolähteet.

Turun Tuomiokapitulin arkistossa:

Consistorii Ecclesiastici Protocoller.

Åbo Domkapitels Kriminalprotokoller.

Turun Maakunta-arkistossa: Turun Lukion arkistoa:

Gymnasii Rectors Diarium. (Vv. 1835—1854; epätäydellinen.)

Rectors Embetets Diarium 1858—1872.

Consistorii Gymnastici Protocoller.

Collegii Gymnastici Protocoller.

Helsingin Yliopiston Kirjastossa:

»Veritas et Jocus»-lehden numeroita:

1865 sl. N:ot 1—12, 14.

1866 kl. N:ot 1—13.

1866 sl. N:ot 1—16.

1867 sl. N:ot 1—15.

1870 kl. N:ot 6—8, x, x, x.

1870 sl. N:ot 3, x, x, x, x.

1874 kl. N:ot x.

»Bytingen»-lehden numeroita:

1850 sl. N:ot 1—6.

1850 N:ot 2—6, 13—15.

1862 kl. N:ot 15—27.

1868 N:ot 00.

1869 kl. N:ot 1, x, 3—7, 10.

1869 sl. N:ot 1—2, 5—9.

1870 kl. N:ot 2—5, 7—9, 11—13.

1870 sl. N:ot 3—5, 9, x.

1871 kl. N:ot 2, 8.

1871 sl. N:ot 1, 3—8, 9, 13, x, x.

1872 kl. N:ot 1—5, 7—14.

1872 sl. N:ot 1, 3—6, 9, 11—14.

1874 kl. N:ot 2—3, 6.

Valda Uppsatser ur Veritas et Jocus för åren 1849—1869.

Valda Uppsatser utur Veritas et Jocus för åren 1869—1872.

Valda Uppsatser ur Bytingen under åren 1869—1872.

Walituita otteita Toiwosta 1863—1869.

Walituita otteita Toiwosta 1869—1872. Turussa 1873.

II. Painetut lähteet.

Achan, P. A., Program med anledning af de förändringar som inträffat vid Gymnasium i Kuopio under läseåren 1853—1856. Kuopio 1857.

» Program etc. vid Gymnasium i Kuopio under Läseåren 1869—1872. Kuopio 1872.

- Bruh n, K., Svenska Normallycei kamratskaps historia. Helsingfors 1915.
- Collan, F., Berättelse öfver inträffade förändringar vid Gymnasium i Kuopio under Läseåren 1847—1850. Helsingfors 1850.
- Döring, W. O., Psychologie der Schulklasse. 2./3. Aufl. Osterwieck 1930.
- Hultin, A., Borgå Gymnasii historia 1.—2. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. CLIV, CLXIX. Helsingfors 1920, 1923.
- Koskenniemi, M., Soziale Gebilde und Prozesse in der Schulklasse. Annales Academiæ Scientiarum Fennicæ B XXXVII, 1. Helsinki 1936.
- W. L. (Lagus, W.), Från Pojkåren och Gymnasiet. Helsingfors 1904.
- Laurén, L. L., Wasa Trivialskola 1684—1884. Nykarleby 1884.
- Lilius, Albert, Kasvavien tunne-elämä nykyaikaisten tutki-
musten mukaan. Porvoo 1927.
- Lilius, August, Program etc. vid Gymnasium i Wasa under
Läseåren 1859—1862 och 1862—1865. Wasa 1865.
- Lindberg, E., I Åbo på 1800-talet. Åbo 1921.
- Morgonbladet 1878. Helsingfors. »Minnen från Wasa Gymna-
sium. Antecknade af en f.d. gymnasist.» N:o 81—116.
- Mörne, A., Josef Julius Wecksell. Skrifter utgifna af Svenska
Litteratursällskapet i Finland LXXXIX. Helsingfors 1909.
- Odenwall, F. J., Program etc. vid Gymnasium i Wasa under
Läseåren 1844, 1845 och 1846. Wasa 1847.
» Program etc. vid Gymnasium i Wasa under Läseåren 1850, 1851
och 1852. Åbo 1853.
- Petersen, P., Führungslehre des Unterrichts. Langensalza 1937.
- Rancken, J. O. J., Johan Reinhold Bergstadi biografisk tecknad.
Wasa 1884.
- Rein, Th., Juhana Vilhelm Snellmanin elämä. I. Helsinki 1896.
- Spranger, E., Nuoruusiän sielunelämä. Porvoo 1932.